

VÁRAD

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY

2024
3

WEISS 2023

DOMINE, QUO VADIS?

VÁRAD

2024/3.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2024. március • XXIII. évfolyam 3. (228.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

Szerkesztőség:

Dénes László (főmunkatárs)

Fried Noémi Lujza

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradai Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

CSÁVOSSY GYÖRGY <i>Nocturne</i>	3	GORON SÁNDOR <i>Az irónia stílushatása Shakespeare Julius Caesar című tragédiájának magyar nyelvű fordításaiban</i>	58
BALÁZS GÉZA <i>Hazaszótár</i>	7	HARAJI ADALBERT <i>Karrierkrízis</i>	64
KÜRTI LÁSZLÓ <i>Versek</i>	9	LENCAR PÉTER <i>Steampunk Barbie</i>	70
JUHÁSZ ZSUZSANNA <i>Adomány; Zacszómadár; Tévedés</i>	12	FLEISZ JÁNOS <i>Az egészségügy jellegzetességei Nagyváradon a 20. század elején</i>	72
KISS SZÉKELY ZOLTÁN <i>Versek</i>	16	DUKRÉT GÉZA <i>Búcsú Kupán Árpádtól</i>	82
SÜTŐ ÉVA <i>Életszirmok</i>	23	FÜLÖP LÁSZLÓ <i>Vajasd református egyházköztségének életéről (1667/1744)</i>	84
B. MIHÁLY CSILLA <i>Versek</i>	26	FARKAS LÁSZLÓ <i>Milyen lesz Várad 1999-ben?</i>	89
ZOLTAY LÍVIA <i>Életrészek</i>	28	TÓTH HAJNAL <i>A költészet zamata</i>	92
IOAN F. POP <i>Versek</i>	30	BARABÁS ZSUZSA <i>A megbocsátásról (keresztrejtvény)</i>	94
DOMONKOS LÁSZLÓ <i>A hegyek alján – mit hagyott meg a szél?</i>	34	Lapszámunk szerzői	96
FERENCZFI JÁNOS <i>Versek</i>	40	-----	
FRIED NOÉMI LUJZA <i>Felülről kapott képek</i>	43	Jelen számunkat Weiss István fotóművész munkáival illusztráltuk.	
OLÁH ANDRÁS <i>Versek</i>	48		
FARKAS ANTAL <i>A féltestvérek és az örökös</i>	52		

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Csávossy György (1925–2015)

Nocturne

(Tavaszi)

*Tavaszi van, vagy csak örület,
hogy kiszökdült a kövület,
a kék égbolton semmi árny,
fent sugároz a szivárvány,
a neved írja színesen,
mely itt rejlik a szívemben,
mint ősi szent tekercesek titka,
mint hét lakattal zárt kalitka
foglya, ujjongó kis madár,
melyről nem nyílhat meg a zár
és úgy dalol, úgy csicsereg,
hogy zárt ajkam belé remeg,
míg minden elmulasztott perc
a homokórán leperreg.*

(Nyári)

*A nyári
pipacs vérfoltokkal teli
szőke határ.
Az új kenyér szegése vár,
új imádság, régi szokás,
mely emlékek porondján ás.
Most elmerengsz, hogy delelőn
volt életed a nyárelőn,
ma asztagokba hordhatod,
amit múltad learatott.
Nyakadba zúdulhat a zápor,
mert vagy még olyan hetyke, bátor,
szoknyából terítesz tetőt
ölelve régi szeretőd.*

(Ősz)

*Az ősz derengés, kábulat,
levélszőnyeg takar utat,
melyen pókfátylas hercegnő
csóktól vérzön most feléd jő.
A szív, mint túlérett gyümölcs,
eléje hull, siess és tölts
neki új bort, tán megkímél
és nem temet majd el a tél.*

(Tél)

*Kihunytak az őszi lángok,
szívet mardosó falánkok
és a hamut fedő tél
este múltunkról mesél,
gyászt zenél vakon a szél.
És mégis,
azért is
hiszem, hogy eljön a tavasz,
mely az lesz, megint ugyanaz,
mint a régi,
az az égi,
lobbanó, robbanó láng,
tűzkarikák hullnak majd ránk,
s a kancsal képű hold alatt
kibuggyannak mohó szavak,
mind, mind kábultan arról vall,
hogy álmunk ma is fiatal.*

(Zárókép)

*Vannak élve hantolt vágyak,
hárfahangon zengők, lágyak,
mostoha az élet útja,
kiszáradt zöld rétem kútja.*

*Pillék szállnak a virágra,
fütytös madár borzolt ágra,
s én csak állok, korhadt cövek
az út mentén, menet-jövet
rám sugároz egy-egy emlék,
könnyharmatban mit is tennék?
Vinnélek én Torockóra
az első szerelmes szóra,
dús vadonba, öreg fához,
szarvasagancs hullásához,
de nincs mesés égi szárnyam
csupán néma, sötét árnyam,
ez a sorsom s amíg bírom
keservét dalokba írom.*

2011–2012

A parliament

Balázs Géza

Hazaszótár

Mindenkinek van egy saját, fejbentartott szótára, melynek lapjain anya és apa, a testvérek, a rokonok, a szerelmek, a gyerekek, a szülőhely, a szülő- és anyaföld, az anyanyelv, az első szavak, iskolák, alkotások szerepelnek, s melyek értelemszerűen összekapcsolnak bennünket életünk leginkább meghatározó személyeivel, közösségeivel, megtartó hagyományával. Ez akkor is így van, ha nem tudatosul bennünk. Az író szerint a hazaszótár: szövegfűzér, bűvópatakszerűen vissza-visszatérő motívumokkal, idézetekkel, amelyek kapaszkodónak bizonyulnak nehéz pillanatokban, gondolatszegény időszakokban. A kifejezés Demeter Szilárd 2023-ban megjelent esszékötetének címéből származik: *A valahol szabadsága: rendhagyó hazaszótár*. Mindenkinek fontos őriznie és gondoznia kertjét, nyelvét, hazaszótárát.

Fényképek, levelek, utazások, beszélgetések hívják elő emlékeinket: tanítások, beszélgetések foszlányait, irodalmi, nyelvi szövegszöveteket; népdalokat, nótákat.

Mindenkit megérint a szülőföld neve. „Ez a város születésem helye, / Mintha dajkám dalával vón tele”, visszhangzik bennünk Petőfi Sándor sora. S a szülőföld kapcsán a régi barátok: „Hol vagytok, ti régi játszótársak? / Közületek csak egyet is lássak! / Foglajtatok helyet itt mellettem, / Hadd felejtsem el, hogy férfi lettem, / Hogy vállamon huszonöt év van már...”

(Petőfi: *Szülőföldemen*) Hasonló életerzést fogalmaz meg az Omega *Régi csibészek* című dala (szövegíró: Adamis Anna és Presser Gábor): „Régi csibészek, nem ismernek engem meg / nézik, mit nézek, aztán tovább mennek”.

A szülőföld elhagyásának fájdalma minden alkalommal felötlik bennem, ha Kemenesalján járok, Celldömölk táján, a Ság-hegy környékén: „Messze setétedik már a Ság teteje, / Ezentúl elrejt a Bakony erdeje, / Szülőföldem, képedet: / Megállok még egyszer, s reád visszánézek. / Ti kékellő halmok! gyönyörű vidékek! / Vegyétek bús könnyemet.” (Berzsenyi Dániel: *Bucsuzás Kemenes-aljától*) Az elveszett haza Tompa Mihály *A gólyához* című megrendítő versében jelenik meg: „Csak vissza, vissza! dél szigetje vár; / Te boldogabb vagy, mint mi, jó madár. / Neked két hazát adott végzeted, / Nekünk csak egy – volt! az is elveszett!” Együttérzek azokkal, akiknek el kellett hagyniuk a hazájukat. Márai Sándor soha nem tért vissza az emigrációból, a hely, az emlékek, az anyanyelv elvesztésének fájdalma szólal meg *Halotti beszédében*: „Emlékeink szétesnek, mint a régi szövetek. / Össze tudod még rakni a Margitszigetet?... / Nyelvünk is foszlik, szakadoz, és a drága szavak / Elporlanak, elszáradnak a szájpadat alatt.” Fájdalommal teli szívvel néz szét Magyarországon az erdélyi költő: „Erdélyi volnék, malomkő van / nyakamban, úszni így tanultam, / s

világtengereken vérem átráng / véled,
te tutaj-Magyarország.” (Farkas Árpád:
Magyarország)

Szívünkben élnek a folyóink.
„Mintha szivemből folyt volna tova,
/ zavaros, bölcs és nagy volt a Duna.”
(József Attila: *A Dunánál*); a Tisza:
„Hálót fon az est, a nagy, barna pók,
/ Nem mozdulnak a tiszai hajók.”
(Juhász Gyula: *Tiszai csönd*) A magyar
folyók szinte teljes hálózata: „Az Ér
nagy, álmos, furcsa árok, / Pocsolyás
víz, sás, káka lakják. / De Kraszna,
Szamos, Tisza, Duna / Oceánig hord-
ják a habját.” (Ady Endre: *Az Értől
az Oceánig*) Ne maradjon ki a ma-
gyar tenger, azaz a Balaton sem: „A

Balaton / hintáz velem / két menny
között / ring életem.” (Weöres Sándor:
Balaton)

„Ki gépen száll fölébe, annak tér-
kép e táj, / s nem tudja, hol lakott itt
Vörösmarty Mihály” – így Radnóti
Miklós. (*Nem tudhatom...*) Erre rí-
mel Veres Péter: „Nekem csak térkép a
nagyvilág, / talán sohase látom Párizst,
Rómát... / Én nem mehetek el innen
sehova-sehova... / Azt mondta egyszer
valaki, úgy mondják, egy görög bölcs:
„adj egy szilárd pontot és kifordítom
sarkaiból a világot.” / Én megtaláltam
azt a pontot, legalábbis önmagam szá-
mára.” (Veres Péter: *Én nem mehetek
el innen*)

Kürti László

lányos apák

*fiús apák meccsre járnak, hordják a sráccokat focizni vasárnap.
állnak az esőben és anyázzák a bírót, vagy nem anyázzák,
de kiabálnak nagyon. a fiús apák tanítják, hogy kell
kötényt adni, lábról levenni, kidolgozni pár ámulatba ejtést.
sok köténytől épül a státusz, és bomlanak a fűzők.
„csak nyápic ne legyél, kisfiam, a fű zöld, de ragadjanak a csajok,
légy a légyapapírra, lábadoz labda, legeltesd nyájadat,
ha széles már a pálya!”*

*lányos apák szemközti épületben kerülnek a focit, tépett sérót,
nagy dumákat. lányos apák balettra járnak heti kétszer,
és művészetté emelnek minden mozdulatot. barbikról,
sellőkről, szerelemről mesélnek és előrelátásról,
meg hogy a fiúk focizni járnak, és most tanulnak cselezni,
egérutakra lelteni két spárga között.
a lányos apák szigorúak szerelemben és a fiús apákkal,
ha nőkről van szó egy kávézóban, strandon. lányos apáknak
udvarolnak a megfontolt, okos fiús apák. de a lányos apák
nehezen szelídülnek.*

ida napja

*ida napja volt és húsvéthétfő – egy világjárvány közepén
kötözésre mentem üres folyosókon át sürgősségi
betegellátásra. karanténrendszerben otthon tévezett
az ország. adminisztrációs nővérke szájmaszkkal,
gumikesztyűvel ült a nőgyógyászatról lecipelt
vasasztal mögött. rám volt írva, hogy ráérek, leültetett,
vártam az orvost. idára gondoltam, hogy már három
éve... fércelem magamban, magamat hozzá, mint álomban,
vagy itt, ünneptelen folyosón, varratszedésre várva.
olyan a kézfejem, akár egy húsvéti kötözött sonka.
kék zsinnyel, három az ínban, négy öltés meg damilvégi*

görcsökkel fogja össze a húst. zsibbadt végtagról,
halottról emléket...
jót vagy semmit nem kéne már vele megbeszélnem,
de valahogy elfelejtett kivérezni belőlem a nagyanyám.
folyékony szappannal fertőtlenítek kék gumikesztyűben
a nővére. váltunk pár szót a járvány olaszországi
terjedéséről, s hogy lesz-e érettségi, munkahely jövőre?
nekem még fáj a tetanusz helye, az elszakadás,
az összefércelés. minden gyulladás mögött
van valami felelőtlen szeszély. nagyanyám hallgat,
az ápolónő fertőtleníti a gumikesztyűt újra. körfűrész
hangjára gondolok, meg hogy virágot vinnék neki,
és nyers sonkáját enném, ha még élne.

női zuhanyzó

harkány, gyógyfürdő. női öltözőbe tévedsz,
egész életedben rossz ajtón mentél be,
a nők hüledeznek, de te biztosra veszed,
ez egy koedukált öltöző.
látod, kissrácok az anyukkal jöttek,
zárható öltözőkabinok. kulcsos ruhásszekrénybe
gyűrőd a szennyest. méregetik, hogy szatír vagy-e,
vagy spontán elmebeteg.
szól a melletted haját fésülgető negyvenes anyuka,
hogy van itt ám férfiöltöző is...
merthogy ez női lenne? – bámulsz,
felügyelet nélkül, elkószált fogyatékos...

kifelé a női zuhanyzóba tévedsz,
nem okozol különösebb riadalmat,
két ötvenes nő, a habos, fehérhúsú délutánban.
aztán valahogy mégis sikerül kikászálódni innen,
– rajtad nevet a teljes női szakasz.
így vagy te életünk művésze, költője a párás,
gőzös magyar ugarnak, privát tévelygő,
rendezett világok barakkjai között.
nagy múltú gyógyfürdők, mágneskártyás
öltözőszekrények, női zuhanyzók, titkok,
szabályok végtelen látnoka.

A kis herceg

Szászorszépek

Juhász Zsuzsanna

Adomány

Megbuktam, na. Mert nem arról a kis maradékról van szó, a kis kajacsomagokról, amiket vittem neki.

Egyáltalán nem, hanem arról, hogy kár volt nekem kapcsolatot hozni létre vele. De tényleg, mintha a szeretóm lenne vagy a feleségem. Én meg azt se tudom, hogyan szabaduljak meg tőle. Te ezt nem érted, te férfi vagy. Nálatok szép tiszták a viszonyok, hogy melyik az erősebb kutya, aki baszik.

De én elképedtem, mikor azt mondtad, úgy mutatkozott be neked, hogy Baba. És akkor megszakadt bennem valami, vagy felszakadt a sebem, és jótékonyan kifolyt a genny. Vagy egyszerűen lehullott a fátyol a szememről. Hogy nem, nem egy újdonsült barátnő ez, hanem egy rüfke. Egy utolsó cafkás némben, riherongy, na.

Mert valójában mindig csak panaszkodott, a pénzére, az egészségére, a szomszédokra. És valahogy nem dicsérgette annyit az adományomat. És akkor, ugye, úgy lenne becsületos,

ha elválnék tőle, bár még egy kicsit nőnek is érzem magam. De tényleg, én rosszul választottam, na. Bár lehet, mellettem más nő is elsárkányosodott volna, ki tudja. Úgy látszik, nem vagyok alkalmas nősülésre, az biztos. Te meg folyton biztatsz, hogy vigyek már valamit annak a szegény, beteg asszonynak is. Én meg csodálkozom, hogy nem érted. Hogy te magad lökysz ennek a némben a karjaiba. Hallgatni a rinyálását, nézni, ahogy köpködi a szomszédait. Te, lehet, hogy nem is rákos. Vagy csak kicsit, vagy éppen hogy. Mert szapulni mindig van ereje. Biztos utánam is dob kígyót, békát. Vagy legalábbis csalódottságának keservével mindig megörvendtet. De lehullt a lepel. Kár, hogy a kutyánk szereti az ő kutyáját.

Hát persze, miért is ne? Meg tud egyezni a két jó öreg. Majd viszek úgy kaját, hogy a kutyának. A mi kutyánk helyett, mert ő nem bírná el.

De asszony az nem kell nekem.

Zacskómadár

Írd fel!

Írd fel gyorsan, írd fel! Hogy ne váljunk irigy gonosszá akkor se. Azért se, mikor már nem tarthatunk semmilyen állatot. Se kutyát, mert

elránt, se macskát, mert amit leránt, azt nem látjuk. És lehajolni se tudunk érte.

És nem tudjuk a dobozból kitakarítani a piszkát. És jaj, orrunk se lesz,

jóféle szaglásunk, hogy észrevegyük, ha rossz helyre piszkított.

Mert biztosan te is ismered a szlogent, hogy az tartson kutyát, aki le tud hajolni a száráért. Hogy zacskóba tegye. De mi lesz így a hajlíthatatlan derekúak kutyájával. Az öregek ki se hozzák majd őket. Félnek, hogy lebuknak. Már így is büntetés jár érte.

Tán még az otthonainkba is betüremkednek lassan, nézni, ellenőrizni, ki merre, meddig. Pláne, ha gyerekünk lenne. Kicsi gyerekünk, kontrollálni.

Csekkolni, na. Tesztelni, tesztelni folyton. Mintha semmi, de semmi nem lenne hiteles. És senki, csak a fájdalom a derekunkban. Amitől én még tudok hajlani. De lehet, lehet, hogy nem venném észre, ha a madárkáknak kifogyott a vizük. Ha madárkáink len-

nének. Énekes madarak, naná. De nem lesznek, ne félj. Hogyan is lennének, mert én alszom még, mint a bunda, de te már kezdesz rossz alvó lenni. Csipás szemű, álomtól kótyagos öregeknek halál a hajnali trilla. Éjszakai madár kellene máris nekünk, látod.

De írd fel, hát írd fel! Csak rosszul kell lerakni ezt-azt, ferdén, félrecsúszottan. Mint én azt a kenyeres zacskót, s ahogy csúszik, hangot ad.

Recsegős, de mégis édes hangot. Mintha kicsike állat lenne ott. Nagyvárosi hobbilény. Mert steril ez az otthon. Csak mi vagyunk magunkban.

Meg nyaranta egy-egy kiúzhatetlen, falra szarós muslincaraj.

Félelmetes, ahogy okosan együtt mozog, együtt reppen vagy félszáz állat.

Soha nem fogunk hozzájuk felérni.

Tévedés

Az történt, bizony az, hogy megtörtél egy öregasszonyt.

Mert lázadni mert szerinted. Vagy magasan hordta az orrát, vagy nagymellűsködött. De legfőképp nem volt elég hálás. Hát fogtad magad, és nem vittél többé kaját neki. Csakhogy most meg hálálkodik. Most, hogy újra viszel neki mindent. Főttet is, nyerset. Bár csak módjával, mert ez az isten barma nem nagyon főz magának.

De hálája most már megsebez, és meg is érdemled. Meg hogy láttad, milyen sovány, és hogy láttad azt is, milyen szépen kinyílik, megpirosodik a szája az ételtől. Hát öröm ennek adni, remélem, látod te is.

És bőgj, ha tudsz, de nem tudsz, mert te még túl kemény és erős vagy ilyesmihez. De csak révedj el, csak játszd el újra, vetítsd le, ahogy pizsamásan jött az ételért a csöngetésre. Hogy ezt a vékony lényt, ezt a bontott hajú kapanyelet akartad megleckéztetni. Ezt a csodát, ezt a kivirágzó szájút. Három évvel nyolcvan előtt ugyan hová, ugyan minek egzecíroztatni. És látod, látod, ugye, olyan gyermeki már. Olyan együgyű, mint egy dacoló gyermek.

Mert, ugye, nem hiszed, hogy lázad? Mert mondja, mondja, hogy nem fűt, és nem veszi meg a megdrágult élelmiszert. De tényleg és valóban és mindennap nem veszi meg. Értetlen,

kőkemény dacból. És tényleg nem vesz semmit, és lefogyott nagyon, te botor. Pedig kis ideig rokonok is laktak nála. De nemhogy nem látták a soványságát, nem, de mintha azok ették volna le a húsát. Mert mellettük aztán tényleg nem vásárolt, elve, hogy felnőtt gyereket, felnőtt unokát ő nem etet.

És ki tehet róla, te szégyentelen, te véncsont- gyalázó, hogy neki ilyen élete volt. Ilyen túlalkalmazkodó, ilyen kényszerekkel terhes. Míg kicsik voltak a gyerekek, azt mondta, főznie kellett. Hát most nem főz. Most meg van ez az árák kilövése, hát jól összejött neki. És most van, előbb nem volt lehetősége a lázadásra, vagyis a dacra. Most nem vásárol, és most nem főz.

De mit tudsz csinálni? A dac arra jó, hogy beazonosíthatók legyünk általa. Gyerekkorunkban, de felnőttén is. Hogy mi az, amik nem vagyunk.

És ez fontosabb mindennél. A te húslevesednél gazdagon, a fényes narancsszínű mandarinszemeknél. A csokis sütinél. A te kisszerű ételednél.

Az aprócska mozdulatnál, ahogy a friss csirkeszárnyat a zubogó húslevesbe engeded.

A te kutyahúsleves főző ételednél, ami nem tűr meg semmiféle dacoskodást. Csak karajcsontot és csirkefarhátat. Mert neked is van kutyád, meg neki is van kettő. De jó soványkák lettek azok is.

Szégyelld magad. Csak a férjed meg ne tudja. Hogy egy aggkorút akartál idomítani. Vagy megleckéztetni, te köpedék. Hát jó kis riválist kerestél magadnak, te buggyant. Te alfanóstény.

Mert ezért csináltad, nem? Hogy gyakorolhass valakin egy fikányi hatalmat.

S még a kutyádra se gondoltál. Az öregre, akitől éveket vehet el minden változás. S ő ment is volna sokszor a jó irányba. De lehurrogtad.

Izgatottá tetted újra és újra, életveszélybe sodorva fáradt, elhasznált szívét.

Te cafat.

Tisztítóúz

An angel on earth

Kiss Székely Zoltán

Odüsszeusz megtér Ithakába

*Patakom nézem: idő és víz. Végtelen.
Ujjaim rácsából az idő elfolyó
nihil. Tudom, elveszek majd a semmiben,
mint partnélküli tengerbe ömlő folyó.
Réglátott arcok. Tovafutnak, mint a víz.
Az ébrenlét csak az álom folytatása:
ánizs fanyar emléke, vad bürök íz –
mitől testem retteg: álmodás varázsa.
Ki álmodta, hogy nincs is álom, csak halál?
Egy nap, egy év – csak a létezés jelképe.
Kezdet az, mit egy álom zenéje datál,
s a hűség rögzít az ember anyanyelvébe.
Alvást halálba álmodni, ha jő az est;
benne bús aranykehely – ez a költészet:
ifjú és szegény. A szövegtestre reáfest
mértéket, megtérő rímet – így óv téged.
Alkonyatba oldva, így bukkan fel az arc,
megvillantja újra valamely torz tükör.
Az igaz művészet is – valamely torz sarc,
fölfedi titkolt arcom: sokszögletű kör.*

*

*Én, Odüsszeusz, torkig telve csodáktól
örömmel sírásba bomlok, pillantva Ithakát –
örök, szerény honom. Ózkodva ódáktól,
csendjében lelem létem vezér csillagát.
Ahol a csendes Aetós földszoros alatt
nem ömlik a Kolpos öölbe végtelen
zavaros vizű idő-folyam, csak patak,
mely változó arcom tükrözni kénytelen.*

2023. június 23.

Murokországban április végén

*Ebben a Nyárádra lassan lejtő Kertben,
hol jelentéktelen jövőre nyílnak
a petrezselyem- és murokernyők,
őszintén eltöprengek magamban.*

*Itt szabadabban szívja a levegőt tüdőm,
mint a róka farkok uralta Városban,
a kombinát fölött, a Maros bal oldalán.
Ide ritkábban fújja fojtó füstjét a gyár.*

*Szórják már szíromfelhőcskéiket
a veteményes kertek növényei,
az ágyások földjére, meztelen
talpam alá virágszőnyegnek.*

*Megáll a lábam az ágyás árkában,
ott, ahol az árnyék nyirkosságot
és hűsséget kölcsönöz a földnek,
ahol leragad a virágkonfetti-vihar,*

*hogy aztán a frissen kaszált réten
óvakodjak előrébb a régfelhagyott
vasúti töltés felé – ahol már rég
nem pöfög a keskeny nyomtávú –,
kerülgetve a nagyobb fűcsonkokat,
amelyekbe így is bele-belelépek.*

Szisszentő szúrásuk szinte jólesik.

2016. július 17.

Anno Domini 2020

Májusi réten oson át

*Angyal oson át a májusi réten.
Valaki halkan átüzent a múltból,
valaki a régből elküldött értem,
valaki kérdezett a megtett útról.
Szándék szerint nem tékoztam. Érte
bár álmom ezer csábítás, maradtam
ki voltam, mindörökre. Hiába kíséerte
sorsom sok csapás, döntöttem magamban
érték szerint. Csak az ismerhet, aki
hallott az útról dalolni tavasszal.
Minden más már halott. Csak egyvalaki
él még a váddal, s illethet panasszal.
Múltamból halkan átüzent valaki.*

2023. október 31.

Kérdés-tutaj Áprily Lajosnak

Kemény János Víziboszorkánya ürügyén

*Némán elsuhanó XX. század.
Marosvécsed köd távolából izen.
Marost megismerni régedes vágyad.
Tutajodnak már árnya sincs a vízen.
Kikötöttél-e, hol, s mikor – nem tudja
senkisem. Fény játszik a vizek árján:
az utolsó sugár útját megfutja,
és ívet húz jégmadár-szárny-szivárvány
emléked fölé. Egy asszony alakja
a vezér-tutaj evezőre hajlik,
blúzát a boszorkányos szél kibontja.
Víz fölött a lomha lomb összehajlik
mögötte. S évszázados fordulókban
verejték gyöngyözi szédült homlokát.*

*Bár ocsúdna, de múlt ködébe rohan,
s rianva siet feledésbe tovább.
Mi őrzi emlékét? S mi őríz téged?
Csak egy habzúgásba vesző hosszú jaj?
Zsibongó víz fölé remegve téved
a kérdés: Elment az utolsó Tutaj?*

2023. október 31.

Hajnali pasztell- harmat

*Fal előtt réti csokor – barna vázában.
Hajnal hasad – tűnődő bánat a társam.
Búzavirág pávállik, rőt pipacs bágyad,
Fényzuhatag vérzi most édesanyámat.
Régen vegyült az első ősz szál hajába,
halk hangja nem ér hozzám, a múlt zajába
csöppen. Cigaretta izzik bal kezében,
jobbában pasztell-kréta. S álmodja éppen:
Margarétát, habszegfűt – hattyúfehérbé...
Az aggófű sárgája szívemig ér le.
Selyem-zöld kalásza a búzának, rozsnak,
árnyékot dob tört-fehér damaszt abrosznak.
Képét nézem innen – a ma fogságából.
Harmat-pasztellt szedek felejtés-bokráról.*

2023. július 11.

Citromfámhoz

*Egykor volt nyaram hű emléknek hagyott,
forró július facsarja illatod,
nem szolgálhattam, zokon ne vedd, mással,
csak magamfajta néma rajongással.*

*Bükkfacseberbe újraültettelek,
tőzgebundával takartam gyökered,
kevertem földed mésszel, pétisóval,
öntözővized mindenféle jóval.
Udvarra kerülsz, ahogy felmelegszik,
szoba homálya satnyán nem vetekszik
a verőfényel. Törődtünk egymással:
én locsolással, te a virágzással.
Havonta mosom porlepte leveled,
úgy ápoltalak, mint gyenge beteget,
kit a rokonok szanatóriumba
kényszerítettek, végső stádiumba...
Ó, az illatod, vágyódón beteges,
mintha üzenné: Az Adriát szeresd!
Hajolj fölém most lombos koronáddal!
Tartoztam neked – vetélt vallomással.*

2023. július 11.

Menekülés

Augusztusi hálaadás

*Áldott vasárnap van ma.
Menjünk ki a mezőre, a domboldalba
bolyongani, mint tegnap is délelőtt.
Látod, milyen szép a falu így messziről?
Tarkaság a zöld mezőben,
fehér tornyából ide hallik a harangszó.
Hálaadás. Újkenyér napja,
úrvacsorára mennek ott lent az emberek.
Akik munkájukkal szentelték meg
a búzaszemet, s a templomba mennek
a szentelt kenyérért.
Látod, egy hullott búzakarász,
kévéből ittfeledten.
Kibontom aranybarna szemeit,
pelyváját hántom,
kezemben a drága szem.
Hálaadásnak napja van ma.
Legyünk ma itt a mező közepén
egyszerű hívők:
jer, vegyünk tenyerünkől úrvacsorát.*

2023. június 7.

Sütő Éva

Életszirmok

1.

Nézem magam a tükörben. Tudatában vagyok, hogy csak álom, mégis egy röpké pillanat alatt kócos, ősz és ráncos leszek. Majd egy régi érzés körvonalazódik vádlón, ponttá zsugorodik és eltűnik a nagy ezüst semmibe. Megint itt járt karnyújtásnyira s nem értem el. Most sem. Igaz, az óra számlapján ő sem jött közelebb.

Az időbe fagyott nagy érzések nem változnak, amíg egyik-másik be nem fordul a sarkon. És megesis, hogy befordul a sarkon, és úgy elsuhan melletttem, mint egy zúzmarás szürke téli nap, nem értve, mit bámulok, s otthagyt könnyörtelenül az illúziók szemétdombján, s átkozhatom az utat, hogy arra tévedtem, ahol az emlékmadarak szárnyukat szegik.

De befordulhat a sarkon úgy is, hogy szeme töretlen, s szájrebbenésében még ott van a 'biztos ment volna együtt' egész életnyavalyája. De felkérgegedett lelkem nem veszi az adást, mert éppen azon vagyok, hogy túléljem a napot.

S lám, máris itt foszlok a kései indián nyárban, kint fehéren vakít az ég, a káprázat, s a mai nap is életszűrt marad, akár a többi tizenötezer-hétszáz-tizenhat...

2.

Augusztus délelőtt volt. Az előadóterem ajtaján kilépett egy mágikus pil-

lanat, abból a fajtából való, amiből élni lehet évtizedeken át, vagy ami kitöltheti az életet, ha egyáltalán meg lehet mérni effajta pillanatokot.

S ez a varázslat szelíden fürkészszerűen rátelepedett arcomra, körbelengett, érzekeibe tájolt, rajtam hagyta stigmáit, amitől szétszóródik a ráció, majd elrejtett magának mustárszínű inge alá. Én meg ott álltam a frissen szerzett stigmáimmal, fátumommal, ami évtizedekig úgy ült-fájt rajtam-bennem, mint egy oldhatatlan bűbáj, mert a stigmák és a fátumok már csak ilyenek.

Évtizedek jöttek-mentek, s ő ott maradt szemráncaimban, én meg az ő mustárszínű inge alatt. Bár mielőtt a régi szavak füzére végképp elszakadt volna, sokszor melengtettem tenyerében, mint egy fagyott madarat.

Mostanság ha fel akarok állni a mindennapok vesztett csatáiból, csak lehunyom a szemem, és már látom is, ahogyan arcomra festi szemeinek szelíd színét. S az idő indigóján át újra és újra örökkévalóvá rajzolja bennem az egyetlen, a megismételhetlent...

3.

Egy halványszürke hosszú ballonkabátzsebből a valahol-valamikor tengelyén sült gesztenyeillat száll felém, amit újságpapírból sodort tölcészerű zacskókban árultak a nagyváros egyik szűk, de annál hangulatosabb terecské-

jén a halk szavú, szelíd, fonnyadt kezű angyalok.

A ballonkabát gallérja mögül viszszanéz rám a pillanat, majd az egyik tölcsercsomag valami hihetetlenül eleven relikviamosollyal átoson az idők határvonalán. Utánakapnék, megragadnám, gátat vetve az illanás sajgó lehetőségének, de hiába.

Még érzem ápolt kezeinek illatát, ujjainak ködbe vesző érintését, mely után hiába hirtelenkedek, csak a kábulat marad, amely az élet szöve-tén elvarrni hív a szálakat, amelyek

ottmaradtak lógva valahol a téridő ködbe vesző peremén. Gondolatban még szemezgetem, fejtegetem a gesztenyehajak töredékeit, amelyek úgy hullnak ölembe, mint rőt levelek a vénasszonyok nyara délutánjában, de a töredékek már csak töredékek maradnak. Még megkísérlem rögzíteni a ballonkabát életbűvölt korszakát, amelyet az októberi kóbor szelek küldtek erre incselkedően, hasztalan, holmi ökörnyálás alkonyon.

De elgörgeti egy ördögsekér, amit erre sodort a kósza pillanat...

Lélekmesék – Művészember

Lélekmesék – Csendember

B. Mihály Csilla

Hajnali séta

*Tavaszbolyong a kert alatt,
ma ő a támaszom,
rügycsomója felszakadt
a bolyhos ágakon.*

*Kövértaréjos fellegek
mögött a fény oson,
kutyám a sárban hempereg,
füvön, keréknyomon.*

*A szél bozontja lány azúr,
kavarja száz titok,
remegnek, mint a hárfahúr,
a karcsú nárciszok.*

*Megült a jámbor réteken
csapatnyi báj, gyönyör,
ittthon vagyok, de végtelen
szelíd magány gyötör.*

*Reményem mellém andalog,
szorítja két kezem,
s a halhatatlan hajnalok
honába érkezem.*

Nagyvárad

*A földváron, László király nyomában
bolyong a fény, aranyló és merész,
a dúdoló Sebes-Körösre néz
megannyi ébredő falomb soványan.*

*Szeccszíós ruhába bújt a főtér,
püspöksüveg szép sorházak fején,
sasszárnyain kering a jó remény,
sötétlő hajlatára égi csönd fér.*

*A holnapokra lát, s te arra bírod,
keresse álmok s Lédák lépteit;
de hall vajon magyar beszédet itt-ott,*

*marad szívükben még kevéske hit?
Magnóliák között a szél a szirmot
hullatja, mint te árva könnyeid.*

Édeni alkony

*Hajlik a vállra ma fénypuha lényed,
űzve előlem a talmi sötétet,
két tenyeredre lefektetem arcom,
jöjjön a vérpiros, édeni alkony.
Hallgatom egyre a hangodat, édes,
ennyire vonzani senki se képes,
vedd le ruhádat, eléget a bőröd,
nem tudod ezt, de a testemet őrzöd.
Hogyha az éj betakarja szerelmünk,
szív dala szálljon esengve felettünk,
hajnalig égve, a mennyre találva,
haljon a vérem a vágy paraszába.*

Zoltay Livia

Életrészek

Szabályos arcú **nő ül** a presszóban, a sarokban. Az óráját nézi, közben ütemesen dobol zöldre festett körmeivel az asztalon. Az egyik körméről félig lekopott a lakk. Amíg a teájára vár, kifelé bámul az ablakon. Esik az eső, az esőcseppek koppannak a járdán. A felszolgáló megérkezik a teával, leteszi az asztalra. A nő belekortyol, de előtte megfűjja. A szemközti sarokban bárzongorista játszik melankolikus dallamot. A nő hallgatja. Valami eszébe jut. Ránéz a bárzongoristára és beugrik, hogy korábban látta már valahol. Volt köztük valami. Egyéjszakás kaland. **Nem tudta, hogy zongorázik...**

A **lány** a buszmegállóban **áll**. Sötét van, de még élénk a forgalom. Esik a hó. A fehér hópelyhek megmaradnak a fekete kabátján, nem olvadnak el. A lány felemeli a fejét, és hagyja, hogy a hópelyhek beterítsék az arcát. Hideg van, mégsem fázik. Jön a busz, amire várt. Felszáll, érzi a meleget. Leül az egyik ülésre. **Már nincsenek hópelyhek a kabátján...**

Hajléktalan **férfi fekszik** az aluljáróban. Rongyos takaróját magára húzza, hogy kevésbé érezze a huzatot. Egy könyvet olvas, a matracra előtt műanyag tál hever, az emberek abba dobják bele a pénzt. Kontyot viselő nő lép oda hozzá, lehajol és letesz elé egy dobozt. Étél van benne. A férfi ránéz a nőre, nem szól semmit, megfogja a dobozt, kinyitja, beleszagol és megnézi az ételt. A nő megfordul és elindul kifelé az aluljáróból. **A lánya volt...**

A **fiú** gyorsan **gyalogol**, nem akar elkésni, megígérte, hogy mindenképp ott lesz. Koradélutánra kaptak időpontot, az iskolának már vége, csak néhány háztömbnyit kell mennie. Könnyes a szeme, de nem a szélről. Folyik az orra, de nincs kedve megtörölni. Az apja és az anyja írt, hogy ott vannak már. A húga is megérkezett. Ahogy közeledik, egyre erősebben rázza a zokogás, már nem érdekli, mit gondolnak róla az emberek. Odaér a házhoz, az ajtóhoz. Lenyomja a kilincset. Mindenki ott van. Az öreg, beteg kutyája is. **Ma altatja el az állatorvos...**

Árnyak

Ioan F. Pop

új partraszállásokkal ámító harangkongások

*a falakat ledöntő hullámzások susogása.
a halványan felvázolt mozgásainkat kísérő félelmek.
nem bírtunk tovább várni az elsődlegekben ígért jelekre.
sem a jelenlétiünket szótagoló megvakulásra,
a visszatérés ábrándjait mind elzavarták.
a kusza szimatolások léptei közénk férkőznek,
a hamuhorizont pultjára kipakolják reggeli ráncsaikat.
a holdkór-kupacok közül már csak néhány rezzenés szállt föl
az új partraszállásokkal ámító harangkongások közé.*

már csak a szél suhogása hatol át az ablakokon

*érintések, amelyeknek nincs hova betenni a lábukat.
közben más jelek után másoltuk létünket.
kidíszítettük a falakat mindenféle zsibbadt figurákkal.
nem tudtuk, kire bízunk ezt a sok gondot,
ezeket a sodródásokat,
amelyek felfeszítéseként régebbi halasztások közé lettek leeresztve.
a valóság jégesőként hull majd a fejünkre.
a fájdalom nagy birodalmi megjegyzi szótagolt nevünket.
párás utak nőnek majd a szemünkben.
mint a szófukar szél által suttogott mondat.
mint egy csontig-vérig elnémult mondat.*

más kiejtésekben zuhanó ég csendje

*tékozló fiukként szavakba visszatérő kiejtések.
eseményekkel, amelyeket a mindennapi bizonyítékokból eltöröltek.
hullámokkal, amelyekben megakad a magány moraja.
csont csont mellett, csigolya csigolya mellett, semmi a semmi
mellett.
bárcsak ki tudnánk mondani az elhagyatottság ereiben folyó összes
közömbösséget.
karmainkkal, melyek egy másik naplemente gyökereit ássák.
csöndhíd ereszkedik fölénk az ismeretlen széleken túlról
alig felvázolt gesztusok tanácstalanságával.
az egyik sürgősségből a másikba került testtel,
más kiejtésekben zuhanó ég csendjére várva.*

A szoba

újabb kelyheket töltöttem meg a hiábavalóság könnyeivel

*megpróbáltam forró harmaton járni, sűrű felhőkön.
mit meg nem próbáltam míg be nem állt újra a fagy,
a láz, mely elragadott bennünket mint mélységi rosszullet.
lépésről lépésre, a fű befejezetlen szimfóniájában,
amelyen átfolyik az összes cím nélküli örvény.
az álomból felébresztett kövek minden egyes sóhajtására felriadtam.
vándorszél fúj a pillanat beleiben.
és már senki sem várja a látottak és a láthatatlanok rohamát.
a sok hátrahagyott küzdelem és halasztás között,
újabb kelyheket töltöttem meg az utolsó hiábavalóság könnyeivel.*

Mihók Tamás fordításai

IOAN F. POP (1959, Felsővalkó, Szilágy m.) író, esszéista, a román kilencvenes költőnemzedék fontos képviselője. Tíz szépirodalmi könyv szerzője. A kolozsvári tudományegyetem teológia-történelem szakán diplomázott. Doktori disszertációját ugyanazon az egyetemen védte meg. Rómában és Párizsban is volt tudományos kutatóként ösztöndíjas. Jelenleg a nagyváradi Iosif Vulcan Emlékmúzeum vezetője. Versesköteteiért számos alkalommal tüntette ki a Romániai Írók Szövetsége. A fordító **MIHÓK TAMÁS** (1991, Nagyvárad) kétnyelvű költő, műfordító, kiadói és folyóirat-szerkesztő. Az alap- és mesterképzést a Nagyvárad Állami Egyetem román–angol szakán végezte, majd ösztöndíjaként az ELTE Bölcsészettudományi Karán, 2019-ben doktorált. Több mint hetven magyar és román szerző verseit tolmácsolta, publikálva a fordításokat folyóiratokban, antológiákban vagy éppen önálló kötetben. Négy román és két magyar verseskötet szerzője; legutóbbi: *Rizómazaj* (2021). A Pragul Vaida nevű nagyváradi felolvasó klub társalapítója.

Az asztal

Bekötött szemmel

Domonkos László

A hegyek alján – mit hagyott meg a szél?*

A Fekete-Körös Bihar megye délkeleti határán eredvén, majdnem pontosan olyan hosszan kanyarog az erdélyi határvidéktől a Partiumon át az Alföld keleti szegélyéig, Gyula térségéig, amennyire van Szeged Budapesttől vagy Nagyvárad Kolozsvártól: 168 kilométert. Csonkaországi szakasza már alig húsz és fél kilométernyi, átlagos mélysége másfél és három méter között van, vízgyűjtő területe több mint 4600 négyzetkilométernyi, medrének átlagos szélessége húsz méter körüli, sebessége 0,8–1,4 km/óra.

Már említettük ugyan, de mégis: hol is vagyunk pontosan ebben a bennünket körülölelő Kárpát-medencében, kérdezheti az érdeklődő dunántúli vagy felvidéki, netán fővárosi, járszági vagy felső-Tisza-vidéki olvasó? A történeti Erdély és a Partium határán, ráadásul annyira pontosan ott – maga Belényes, a régió legnagyobb települése példázza ezt a leginkább –, ahol földrajzi és „szépészeti” összefüggésekben is tökéletesen helytálló Fodor Ferenc leírása: „Biharország legközepén, ahol a hatalmas Bihari-hegység utolsó, a földtörténet harmadkorában keletkezett hullámai belesimulnak a magyar Alföld végtelen síkjába, ahol e róna ki-

bújik a harmadkori dombságok alól, ahol a hegység majdnem Kolozsvárig futó hatalmas tölgyesei megtorpannak a síkság egykori mocsarai előtt, egy széles, kanyargós folyóvölgy hal bele az Alföld végtelenébe: a Fekete-Körös gyönyörű völgye. Testvére a táj Szent László városa, Nagyvárad vidékének. Ott a Sebes-Körös, itt a Fekete-Körös bukkan ki a hegységből az alföldi síkságra, K. Nagy Sándor szavaival, »felénk húzódva sötét füzesek tövén locsogó hullámaival«. Afféle se alföld, se hegység, se dombság táj ez. Mindenképpen, szerkezetében, domborzatában, növényi takarójában, éghajlatában, népében is átmeneti táj a síkság és a Bihari-hegység között. Az itt elhaló völgy folyó vize kelet felől apró kis medencék egész során át tör ki a hegységből. (...) E völgynyílás természeti képeének két leghatalmasabb erejű kiformálója a Körös-folyó és az erdő. A Körös-folyó adta meg a táj domborzatának leglényegesebb alapvonásait, s a növényzet ékesítette fel ezt a képet; másrészt a növényzet, erdő és mocsár volt az itt megbújt őslakóknak, a honfoglalás óta megszakítatlanul itt élő magyarságnak eltartója, s ez szabta meg életformáikat is.”

Pontos a jeles tudós meghatározása: „őstáj” ez, amely – korunk talán legnagyobb Fekete-Körös-völgy rajon-

* Részlet a szerző megjelenés előtt álló Fekete-Körös völgyi szociográfiájából

gójának, a népművelő-közíró-helytörténész-szerkesztő, a szolnoki illetőségű Vágner Szabó Jánosnak (1949–2017) szépen rímelő sorai szerint – „valaha a történelmi Magyarország fontos gyepűvidéke volt, ahol ma 11 településen élnek magyarok, összesen mintegy 3-4 ezer lélek. Ők az utolsó gyepűvédők, nagyon fogyóban, pedig volna miért ügyelni a sáncokra. A külső, belső ellenség itt is támad.” Ez utóbbi megállapításra még bőven lesz alkalmunk visszatérni... Ugyancsak ő jegyzi meg, hogy itt, a Felsővölgyben, Rézbányán még 150 éve is aranyat mostak a folyó medréből, Vaskohn olyan márványt fejtettek, amelyből 14 vagonnyi épült be a budapesti parlament előcsarnokába, Belényes pedig, századok óta városi rangon, az a helység is, ahonnan Kálvin első magyar tanítványa, bizonyos Belényesi Gergely 1542-ben indult Genfbe a Mestert meglátogatni, alig egy évvel azután, hogy a janicsárok jámbor migráns-turistákként besétáltak Buda várába...

Beke György idézi meg a népi bölcsességet: „a Körös egy irányba folyik mindig. Az élet nem folyóvíz.”

Hát, ahogy vesszük, vághatnak rá hirtelen-hetyke magabiztossággal. Aztán újfent, sokadszorra rá kell jönnünk: a nép ősi megfigyeléseken, sok évszázados tapasztalatokon nyugvó igazságaival nemcsak reménytelen, de voltaképpen szégyenteljes dolog is vitatkozgatni. Úgy kell (kéne) lennünk velük, miként a nagy angol költő, John Keats az esztétikum költői alaptételével: „a Szép: igaz s az Igaz: szép! / Sohse áhítsatok mást, nincs főbb bölcsesség!” A Körös körül folyó emberéletek – magyar életek – századokon át bizony sokfelé sodortattak: a folyóvölgy népe

úgy létezett a múlt idő errefelé zúduló folyamának sodrása közepette, ahogyan – 1942-ben! – a vér kötelékének mély átélésével, ihletett szépséggel Fodor Ferenc írja: „az oláhság tengerébe bezárt magyar véreinket még a honfoglalás parancsolta ide a Körös völgyébe. Küzdöttek a Kelet minden betörő hordájával mint határőrök, mint a gyepűkapu őrzői. Ritkította őket a török. A hódoltság alatt nyakukra szakadtak a ráchordák. Sztéverték őket, többször elszéledtek, de mindig újból visszatértek erre a földre akkor is, amikor már nem az ősi gyepűkapukat, hanem a tápláló anyaföldet kellett őrizni és azt nemzedékről nemzedékre magyar kézbe átadniok. Nyakukra jöttek az oláhok. Menekülniük kellett a német zsoldosok sanyargatásai elől. Az egyszer megragadott földtől mégsem szakadtak el végleg soha. Körülzárták őket az oláh tenger (...) mégis máiglan a földjükön állanak, noha már egészen bezárult körülöttük az oláh világ. E rab-szülőföld földhőztapadt népének sorsára, földtől függő életére vessünk most világosságot.”

A világosság pedig, mint tudjuk, még mindig kelet felől érkezik. A Fekete-Körös életadó vize szállítja azt is, miként annyi szenvedés, nélkülözés, dulás és pusztulás után az új és még újabb napokat, újra meg újra bejárva „a hegyek alján a végtelen Bihar ragyogó rétjeit”. Ahol a hűvösen tárgyilagos, ridegen tényszerű közlések szerint (Kósa László: A magyar nép táji-történeti tagolódása, 1975) „a Fekete-Körös völgyének magyarsága a kora Árpád-korban telepedett meg. Faluit a folyó közelében építette fel. A török hódoltság idején, különösen Várad eleste után (1660) sokat szenvedett és meg-

ritkult. (...) A 17. sz. végén bekövetkezett nyelvi elszigeteltség következtében archaikus népi kultúrát és nyelvjárást őriztek meg, mely részben a régi Alföldhöz, részben pedig Nyugat- és Délnyugat-Erdély magyarságához kapcsolja őket.” A Vágner Szabó János által emlegetett 11 település: Köröstárkány, Kisnyégerfalva, Várasfenes, Körös-jánosfalva, Belényesújlak, Belényes-sonkolyos, Magyarremete, Gyanta, Tenke, Belfényér (a tizenegyedik maga Belényes lenne/lehetne, ahol még 2022-ben is a közel nyolcezer – azaz 7893 – román mellett 490 magyart tartottak nyilván, ám a demográfiai, lakossági mutatókat hagyjuk kicsit későbbre). Mindez kiegészül a síkvidéki, egészen a trianoni határig húzódó szűkebb-tágabb folyómente magyarlakta településeivel (Árpád, Nagyzerénd, Feketegyarmat, Tamáshida, Ant). *A határainkon túli magyarok néprajza* című kötet idézi Györffy Istvánnak még az 1910-es évek elejéről származó megállapítását: „minden kulturális haladás az Alföld felől jön, s a tanulékony és újításra hajlandó Fekete-Körös völgyi magyar legelőször fogja fel és használja ki az újabb kultúrhatásokat a maga javára”. Kósa László pedig kifejti: a magyar falvak között különlegesség a Fekete-Körös felső völgyében, a Belényesi-medence közepén fekvő hét település, egymáshoz közel – ez a hét falu „etnikai egységet alkot, sajátos kultúrájuk sokban elüt a tőlük 20-30 km-re eső, de közben román lakossággal elzárt alföldi magyar közösségek kultúrájától”. (Eggyel több ok, hogy – a Fekete-Körös felső folyásának irányvonalát követő, a folyó eredetétől a csonkaországban lévő torkolatáig elérő, „belülről kifelé” haladó sorrenden

túl – rövidesen ezekkel a településekkel kezdjük a dél-bihari magyarság reprezentáns részét alkotó Fekete-Körös völgyi magyarság lakóhelyeinek bemutatását s rajtuk keresztül népünk e különleges csoportjának jelenkori mélyebb, szociografikus vizsgálatát.)

Hogy úgy általánosságban milyen is ez a maradék, alig néhány ezer lelkes ősmagyarság – előljáróban és szükségyszerű kezdeti ismerethiány-felszínességgel azt mondhatnánk: a történelmi fátum és a néplélektani-társadalomtörténelmi okok szorosán egymásba fonódott kölcsönhatásainak a Krisztus utáni 21. század harmadik évtizedére elének toppanó maradvány-konglomerátuma, látlelet és sorsváltozat-manifesztum, szívszorító idő-sodrás szülte kényszer- vagy szükség-produktum – még jócskán lehetne folytatni a mind elszomorítóbb minősítésösszegző meghatározásokat. Ám még most sem, még itt sem legyünk pesszimistábbak a kelleténél: hiszen akár azt is kijelenthetjük, amit a feketegyarmati templom előtt egy nyugodt, mosolygós fiatalasszony idézeteként aprócska, fölszuszsanó megnyugvás-félével hallhattunk: „Megvagyunk azért valahogy, s meg is leszünk valahogy.” A nekünk látszólag oly-hétköznapi-oly-szokványos mondat mögül itt magyar világok, tovatűnt, elúzni-megsemmisíteni akart univerzumok, halottak százai – kísértetes magyar ősz domb-kerítéses síkja sejlik elő, baljós egyöntetűséggel.

Az őshonos Fekete-Körös völgyi magyarság eredetét tekintve Tuhutum, mások szerint a pogány Vata népe. Györffy István megidézi Anonymust, aki szerint maga Tuhutum vezér és unokája telepedett meg családjakkal a Fehér- és a Fekete-Körös és az erdélyi

hegyek közötti vidéken – és hogy maga a nép is, különösen a Felsővölgyben és főleg Köröstárkányban, de Kisnyégerfalván és Magyarremetén is, székelynek mondja magát – méghozzá János Zsigmond erdélyi telepesei utódjainak –, ám mindez nem nyom igazán sokat a latban, hiszen Györffy joggal állapítja meg, hogy az említett községekben – de végig, „Tárkánytól Tenkéig” és tovább „egy nyelvjárást beszél a nép, jóllehet több szigetre van szakítva, tehát vagy egy helyről telepítették őket, vagy kezdettől fogva hosszú századokon át együtt laktak, s csak később szakadoztak szét az oláhok közbeékelődése folytán. Mivel pedig a történelem semmiféle nagyobb telepítésről nem tud, ellenben a mai magyar községek már az Árpád-korban is fennálltak, s hogy magyarok voltak, 1294-ből már oklevél is bizonyítja; a lakosok 1422-ben is mint »jobbágiones hungaricales« említettnek, s a fennmaradt összeírások szerint oly nagyfokú elpusztulást nem szenvedtek, hogy az ősi családok folytonossága megszakadt volna: azért egész határozottan állíthatjuk, hogy a mai magyarság a Fekete-Körös völgyén az Árpád-kori magyarság leszármazottja.”

Magyarországon az Árpádok korában a gyepűrendszer, az ellenséges támadások ellen kialakított területsávok széles, lakatlan vonalai biztosították a határvédelmet. A gyepút külső oldalán széles, lakatlan erdős sáv vette körül. Ezt a területet hívták gyepűelvének. A középkori magyar államnak tehát fennállása első évszázadaiban tulajdonképpen két határa volt: a gyepű és a gyepűelve. A terjeszkedés során a gyepűelvek lassan benépesültek. Ilyenkor a gyepút kijebb tették. A gyepűelvéből kivezető

kijáratok, kapuk voltak, ezeket állandó őrség biztosította. (Köztudomásúlag ilyen határvédő nép volt a székely is.)

Ez az ősi magyar nemzetrész azután végtelennek tűnő századokon át erre az alaphelyzetre épülve élt és maradt fenn: Vágner Szabó János nemcsak teljes joggal, indokoltan nevezhette őket a gyepűkapu őrzőinek, de alighanem teljes mértékben elfogadható Fodor Ferenc kérdésfelvetése és erre adott válasza is: „az első századok (...) határai kitarítottak-e itt néhány századon át, vagy legalábbis maradt-e belőlük valami elem népünkben, amíg e vidék lakosságának első névsorát feljegyezték? Okunk van ezt feltételezni. (...) A tatárjárás zivataros ideje sem semmisíthette meg egészen falvaink népét, mert hiszen egyrészt az itt kezdődő erdőrengeteg igen jó búvóhelyet nyújtott a menekülőknél (...) a gyepűvonal itt még 1294-ben is fennállott. (...) a honfoglalás után ide telepített török, besenyő határőrök megszakítatlan utódainak vére is megvan még; tehát e föld őslakói, mióta e föld magyar föld.”

Ez a magyar népcsoport a folyóvölgy révén állandó és szoros kapcsolatot tartott a nyugatra kitérő dombos és sík vidékkel; a Fekete-Körös folyása mentén ez a magyarság – helyzetét, funkcióját tekintve a maga (meglehetősen balsorsú) módján – ugyanolyan hidat képezett a Békés és Arad megye széli, az Alföld erre már délkeleti irányba forduló peremének magyarjai és a belső-erdélyi, nyugat-erdélyi nemzetársak között, mint Kalotaszeg népe a bihari és a kolozsi-mezőségi – áttételes és „távlatosan”: akár még a székelyföldi – magyarsággal. Györffy szintén még az 1910-es években azt írhatta róluk, hogy „néprajzi tekintetben is a Maros

megyei és a kalotaszegi magyarsághoz állnak a legközelebb”. Kivéve persze egy-két jelentékeny vonást. Például a viseletet. Ez Györffy szerint a régi alföldi népviselethez hasonlít legjobban, ékesen bizonyítva az alföldi összekötés permanenciájának vonatkozó hatásait. A felső ruhadarabok közül „legnagyobb múltú” a condra, vagyis a gypjúposztóból készült kabátféle, amihez a gypjút a gazdák saját nyájukból nyerték. Ehhez társult az errefelé leginkább fekete guba és a szűr. A női viselet ékessége a kalotaszegivel megegyező hegyes orrú piros csizma volt, a delint, vagyis a szoknyát viszont közvetlenül a pendelyre vették, ehhez fodros nyakú és ujjú ingváll, hímes kuzsi, vagyis mejjrevaló és a keszkenő társult. Feljegyezték, hogy a messze földön híres gyantai szűcsök szinte kizárólag a magyar racka juh bundáját dolgozták fel, különös előszeretettel. Hasonló a helyzet a szellemi hagyományok terén, a hiedelemvilág, a mondák és balladák birodalmában is: a garabonciás éppúgy el tudja hajtani a felhőt, mint a Szeged környéki népi hitvilágban a szintén foggal „születött gyerök”, a táltosok Gyanta fölött sárkány és bika képében az égen visznek végbe rettenetes vívást, akárcsak odalenn a Délvidéken a bácskai táltosok, akik a Tisza fölött küzdenek meg a bánásiakkal, a viaskodással döntvén el, kap-e az egyik táj esőt vagy elkerüli-e a másikat a jégverés. Bármiről legyen szó: ez a kicsinyke magyar sziget bővelkedik néphagyományokban. Az alföldi – tehát „nyugati” – magyar hatás nemcsak összevegyül a keleti, Erdély felől érkező – olykor

román közvetítéssel-befolyással átvett – elemekkel, de sajátos módon helyi jellegű „ízeket”, eredeti megjelenési változatokat is ölt: hogy milyenné vált így ez a Fekete-Körös völgyi magyar nép, Györffy sokat sejtetően (már a néplélek kollektív vonásainak alakulására is utalva) mondja, hogy „a Fekete-Körös völgyi magyar szorgalmas és élelmes, amellet azonban a véletlen szerencsére is számít”. Hogy mindez a későbbi – a mába vezető – évtizedekre pillantva a különféle társadalmi változásoknak, a demográfiai helyzet alakulásának és a románokkal való tartós-kényszerű együttélés elkerülhetetlen hatásainak bekalkulálásával milyen, többnyire nem nagyon vigasztaló állapotokat teremthet itt és amott – az egyes falvakban rövidesen látni fogjuk. És a Györffy-féle megállapítás még akkor is fölöttébb elgondolkodtató, ha fenti összefüggésben elsődlegesen a népi hiedelemvilágra vonatkozik – arra, hogy ez a magyarság különös, talán még az átlagos emberi gyarlóságnál is nagyobb előszeretettel viseltetik az anyagi javak csillogása felé, „semmi sem foglalkoztatja annyira a fantáziáját, mint a kincskeresés. A határnak majdnem minden helyén tud elrejtett kincseket.”

Ahogy járunk majd itt, köröskörül a Körös körül: láthatjuk majd, hogyan alakítja a folyó a népét és hogyan fűződik föl népe erre a kanyargó víz-szalagra, mint a gyantai hímezett-prémes juhbörmellényre, a kuzsókra a rézgombok meg a zöld zsinórok. A história meg ott áll tette kénszen mögöttük – időalakító táltos-garabonciás a néphit kanyargóiban.

Bohóc

Budapest, 1945

Ferenczfi János

Egy hajléktalan álma

*Parafrász Petőcz András A párizsi lakásom
című versére*

*Lehetne egy jó kis
Budapesti lakásom.
Nem nagy,
Csak olyan kis meghitt,
Parkra néző,
Vagy a Dunára.
Két szoba,
Meg egy hálófülke.
A nappaliban ódon fotel,
Mellette rojtos ernyőjű állólámpa,
A konyhában öreg sifonér,
Benne nagymamám porcelánja.
Alhatnék ott,
Ha megvolna a kulcsa,
Na meg a címe is.
Az öreg bojler zörögne,
Mikor feltöltöm a fürdőkádat.
Oroszlánkörmös lábakon
Áll az a békebeli vaskád,
Amiben leázna rólam
Az utca szennye,
És a kivert kutya bánat is.
Csak nem tudom,
Hol van az a kád,
És hol van az a lakás,
A zörgő, szuszogó bojlerével.
Intézkedni kellene,
Ha már én nem lakom benne,
Ha nem teszem a barna ebédlőasztalra
Nagymamám finom metszésű porcelánját
Az ódon sifonérből,
Ha nem fürdöm naponta
Akár kétszer is
Az oroszlánkörmös lábú,
Súlyos vaskádban,*

Legalább ki kellene adni.
A bérleti díjból megfizethetném
A közös költséget,
Hogy ne szóljon rám a lépcsőházban
A közös képviselő,
Mint valami trehány emberre,
Akinek nincs miből fizetnie.
Mert az íves lépcső vaskorlátja mögött,
Kovácsoltvas ketrechen vánszorgó
Liftből bármikor kiléphet.
Meg kellene bíznom egy közvetítőt,
De kérné a címet,
És meg akarná nézni,
Pedig a kulcsot nem találom.

Csend van.
Az öreg cimbora
a szomszéd bokorban
Hortyogva alszik.
A tüdeje sípol,
Ahogy levegőt vesz,
És gyakran felkel majd ma is,
Mert megfázott a prosztatája.
Neki ez lesz az utolsó tele,
Mert neki sincs lakása,
Parkra néző,
Vagy a Dunára,
És ezen a télen
Megfázom én is,
És gyakran vizelek majd,
És hortyogva alszom majd,
Sípoló tüdővel,
És egy lakásról álmodom,
Ahol meleg van,
Tiszta ág,
Meleg étel,
Nagy fotel,
Könyvek,
És rojtos búrájú,
Régi állólámpa.
Adj még egy kis kannás bort,
Hogy ne álmodozzak hiába!

Nem véletlen

Parafrász Lackfi János Véletlen című versére

*Mutika meg,
Ne para!
Pici kuki
Gatyiba.*

*Hogyha pici,
Galiba,
Összement a
Facsiga.*

*Kiröhögnek
A csajok,
Álnok gúnyuk,
Ricsajok,
De az ovi
Tovaszáll,
Kicsiséged
Oda már.*

*Vagy ha van még
Galiba,
Ha megdőglött
A csiga,
Titok marad
Tutiba.*

Felülről kapott képek

Bár több évtizede Németországban él, máig kötődik Nagyváradhoz **Weiss István** fotóművész, jelen lapszámunk képzőművésze, akit – bár volt Bukarestben fotóriporter – a nagyváradi színház fotósaként ismernek leginkább Romániában. Februárban töltötte 79. életévét, mai napig aktív, alkotásaihoz a legkorszerűbb eszközöket is felhasználja. Váradon legutóbb 2022-ben a Posticumban láthatták *Anima* című retrospektív kiállítását, képeit az egyik legnagyobb közösségi oldalon is rendszeresen megosztja.

– *Elképesztően változatos témákkal foglalkozol, irodalmi, színházi és bibliai utalások egyaránt visszaköszönnek képeid címeiben? Mi az, ami valójában megihlet?*

– A Szépség és az Igazság. Ezek, akár csak néhány másik, számomra nagy kezdőbetűs szavak. Megihlet a női test szépsége, vagy egy öreg kéz szépsége. A legrútabb dolgok is lehetnek szépek, ha lélekben a szépség érzetét keltik. Vagy a gyermekek szépsége. A gyermekét szoptató anya szépsége. Empátia. Együttérzés. Két nagyon fontos dolog. A női testtel mostanában vigyáznom kell, mert a világot eluraló álszemérem nem engedi közölni ezeket a munkákat, lassan már kiállításokon sem. Szégyellni illik a női testet, elfelejtik, hogy mindannyiunkat Anya szült. Az irodalom és a színház örök szép témák, olyan alapok, amire egy művész bizvást építkezhet. A Biblia kimeríthetetlen

Fotó: Varga Bernadette

Weiss István és neje, Emő a Posticumban, az *Anima* című kiállítás megnyitóján

tárháza a szépségnek és az igazságnak. A kultúránk alapja a két Testamentum, mint ahogy a civilizációnk alapja a görög filozófia és a római jog. Nem csinállok egyebet, csak követem az elődöket. Az Igazsággal egy kicsit más a helyzet. A művészetnek nem feladata a napi politizálás, politikai véleménynyilvánítás. Ez egy axióma. Ugyanakkor, a művészetnek kötelessége a véleménynyilvánítás. Ez is egy axióma, és ez nem ellentmondás. Nem lehet és nem szabad, hogy a gondokkal, szorongásokkal vagy akár örömmel szemben érzéketlenek legyünk. Valamikor el lehetett bújni mindezek elől, de ez manapság egyenlő az ízléstelenséggel. Én az ilyen szemléletű kortársaimat csak sajnálni tudom, és nem értem őket. A fotográfia különben is egy harcos műfaj... kéne legyen. Na de hol van már a tavalyi hó? A világ nagyon és félelmetes gyorsasággal felhígult körülöttünk.

Különösen a kreatív tevékenységek. A görögök és a rómaiak, mivel erős és jó volt a boruk, tiszta forrásvízzel hígították azt. Viszont ez nem tehető a végtelenségig. Ez egy visszafordíthatatlan folyamat. A vizet borrá változtatni csak egyszer sikerült. Tudom, hogy néhányan megmosolyognak, de ez az én hitvallásom, eszerint élek és alkotok. Lelkük és felelőségük rajta, viszont be kell vallanom, hogy néha én is mosolygok magamon. Összegezve, nekem más nem maradt csak a Szép-Igazság és az Igaz–Szépség.

– *Hogyan döntöd el, melyik témából készítesz sorozatot?*

– Sehogy. Kapom felülről, a „Munkaadómtól” az utasításokat. Elképesztő dolgok történnek velem. Néha megálmodom a képet! Ott van előttem, csak plagizálnom kell magamat, az álmomat. Máskor csak homályos utalások vannak. Be-bevillannak a képek, mint egy flash. Egy vakuvillanás. Néhány éve inkább foglalkoztat az igazság, a szépség második helyre került. Ha haldoklik az Igazság, a Szépség csak öncélú. Ez azért van, szerintem, mert nagyon megérint az ember kicsisége. Inkább kicsinysége. Megszületünk, felnövünk, szeretünk, jó esetben minket is szeretnek, majd meghalunk. Közben a dolgok csak úgy történnek felettünk. Senkit ne mondjatok boldognak és megelégedettnek halála előtt – mondták a görögök. Annyi istennel a hátuk mögött ők már csak tudták. Háborúk indítatnak, már csecsemőket is gyilkolnak, amit később bagatellizálnak, és békék köttetnek. És az Embernek fogalma nincs, hogy mi is történik. Mindent

eluralt, elural a pénz és az olcsó, nívtlan szórakoztatás. A világot elborította a magát művészetnek nevező salak... és a salak létrehozói a leghangosabbak és a legagresszívebben követelik a helyüket. Amit többnyire meg is kapnak. Van miért aggódni! Van téma. A képeim, sorozataim néha túl epikusnak tűnhetnek. Ez nem igaz! Ennek így kell lennie. Szeretném, de nem tudom megváltani a világot. Neki se sikerült. De hozzá kell adnom az én kis mikro-lételemet a nagy vágyakozáshoz, mert ha az emberiség örök vágya a megtisztulás iránt nem teljesül, lehet akármennyi eszközünk, vissza fogunk mászni a fára és banánhéjjal fogjuk dobálni egymást. Beteljesül Einstein jóslata a kőbaltával vívott háborúról.

– *Milyen technikákat használasz?*

– Mindent, amit birtoklok, és amit ebben az életkorban még meg tudok tanulni. De nem a technika a fontos, hanem a végeredmény. A néző, bármilyen kategóriájú, a képet látja, és igazán nem érdekli, hogy miképpen jött létre a kép. Ha ezzel foglalkozik, egy kicsit baj van. Itt Németországban a kiállításlátogató elvárja, hogy pontosan legyen neki minden elmagyarázva technikai értelemben. Közben a kép maga kiesik a látóköréből. A művészeti ágak összevonódnak, egységesülnek, és ez így van jól. Kétféle művész van. Van, aki a szakmának dolgozik – művészettörténész, galéria –, és van, aki az embereknek, mert mondandója van. Az előbbi igyekszik nem keverni a technikákat, vagy csak óvatosan, mert például a művészettörténészek csak a legritkább esetben vannak erre ráállva, az utóbbit meg nem érdekli, mert a

számára csak a végeredmény a fontos, a dialógus a nézővel. A Mű csak a néző által válik művé, a múzeumok és galériák csak adminisztráció. Többször a pénzről szól a történet. Tehát analóg, digitális, AI és néha még manuális is, amiket használok. Ha nagyon kevert a technika, igyekszem az egyensúlyt megtartani, abban a reményben, hogy mindenki számára értelmezhető. De ez sem nagyon fontos. A fontos az, amit a falra tudok akasztani.

– *Mi a véleményed a mesterséges intelligencia, az említett AI képalkotó alkalmazásairól?*

– Vegyes. Nem tudom eldönteni, hogy az Angyaltól vagy az Ördögtől való ez a technika. Számomra a fő kérdés – miért éppen most? Kiknek az érdeke, hogy elképzelhetetlen nagyságú számítógépes kapacitást lényegében ingyen az emberek rendelkezésére és használatára adjanak? Nem hiszem, hogy az emberbaráti szeretet. Tetszik, nem tetszik, a világunkat villámgyorsan átformálták. Ehhez kell igazodni, mert aki kimarad, az lemarad. Átéltünk már ehhez hasonló újításokat és a velük járó világvégejóslatokat is. Például mikor megjelentek a képszerkesztő, szövegszerkesztő programok. Igaz, az a változás nem volt ilyen gyors, viszont néhány szakma kihalt. Egyes festők a lealapozott fehér vászonra felskiccelik a képet. Nálam az AI körülbelül ennyi. Ezután jön az alkotói folyamat. Aki egy kicsit ismeri a képeimet, láthatja, hogy nálam az AI használata nem hasonlítható a senkiéhez. Hogy úgy mondjam, átvertem az AI-t. Ez is azt bizonyítja, hogy a mesterséges intelligencia csak egy

eszköz, és mögötte mindig ott az ember! Ami viszont igaz, hogy hatalmas segítség tud lenni. Nincs olyan feladat, amit a hagyományos módszerekkel ne tudnék megcsinálni, csak lényegesen hosszabb idő alatt és nagyon nagy anyagi ráfordítással. Az ilyen kevert technikával készült munkáknak nevet is adtam: Kiterjesztett Kreativitás – Augmented Creativ Process., rövidítve „ACP-Graphy”.

– *Min dolgozol jelenleg?*

– Sok mindenem. Ameddig erőm van. Renoir, mikor nagyon megöregedett, a kezére kötötte az ecsetet, mert már nem tudta tartani. A billentyűzetet vagy az egeret bajos lenne a kezemre kötni, de hát valahogy lesz. Majd a Munkaadóm gondoskodik a szerszámról. Van egy-két futó projekt, de ezek nem az én kompetenciáim. A kiállításokat nem halmozom, már nem vagyok éhes, úgy is mondhatnám, hogy „a harcomat megharcoltam”. Megyek, ahova hívnak, ha meg vagyok győződve arról, hogy a szervezőt valóban érdekli a korszerű és modern fotográfia. Ez nem nagy képesség, csak a művészetben olyan mértékű silányosodás van folyamatban, amit én személy szerint soha nem tudtam volna elképzelni. Ezért szerettem volna tanítani, 70 év felhalmozott tudását továbbadni Váradon! Sajnos erre nem igazán volt igény. Ahogy mondani szokták, nem jött össze. Ez a korszellem. Az idióta-biztos kamerák és az okostelefonok nem helyettesítik a tudást. Egy kis kompozíció, néhány szó a színekről, magáról a fotográfiról, ez-az, nem ártott volna. Ebben az esetben a könnyebb út zsákutca.

Mit tehetek? Sztoikus nyugalommal próbálom szemlélni ezt a pávatáncot. Ami konkrétum – Virányi Elvira textil- és divattervezővel, de inkább összművészeti alkotóval készülünk ebben az évben egy közös kiállításra

Interferenciák–Parafrázisok címen. Ezen dolgozunk, ezt várjuk. Ennyi volt és van. Mint ahogy Szabó József, Ódzsa mondta: fuimus.

Fried Noémi Lujza

WEISS ISTVÁN (Stefan Weiss) 1945. február 24-én Budapesten született, 1945 márciustól Nagyváradon él, a mai Ady Endre Gimnáziumban érettségizett, majd elvégezte az Orvoselektronikai Technikumot. 1967-ben felveszik a Román Fotóművész Szövetségbe. Az 1970-es években Bukarestben élt, négy évig volt vezető fotóriporter a *Scînteia Tineretului* napilapnál, az *Előre* és a *Neuer Weg* külső munkatársa. Megvált a szerkesztőségtől, mert megtagadta a Román Kommunista Pártba való belépést, majd szabadúszó újságíró lett Nagyváradon. A '70-es évek közepétől 1984-ig, németországi kivándorlásáig a Nagyvárad Állami Színház fotósa volt, közben a nagyvárad Tavirózsa Fotóklub alapító tagja. 1990-től négy évig Meer András (Andreas Meer) váradai fotográfussal a Weiss-Meer Photodesign nevű reklámcéget vezetik Németországban. Ennek megszűnése után csak fotóművészeti tevékenységet folytat. 1984-ig négy egyéni kiállítása volt Bukarestben, valamint kiállításai Nagyváradon, Kolozsváron és Temesváron. Fényképeit egyéni és csoportos tárlatokon láthatták Németországban és több európai városban. Jelenleg Majna-Frankfurtban él.

Dante pokla

Echos

Oláh András

[az ember is]

*az ember is csak sikertelen
melléktermék parazita szerves
hulladék ökológiai veszélyforrás
reménytelenséggel fertőzött
kényszeres fogyasztó
– besorolása: vegyileg analizált
újra hasznosítható massa
– általános ismérvei: jogait
hangoztató öntörvényű egoista
– túlélési esélye minimális
kétezer éve megkapta az utolsó
figyelmeztetést
jelenleg várakozó állásponton van*

rejtett világ

*már beleturkálni sem lehet a múltba
annyira távoli mint a nyárfasor
a homokszigeti jegenyéktől
tájékozódási pont nélkül a magány
sem szelídül
csak a horizont alacsonyodik
csattog az olló
az öltöztetőnővér
most a hajadtól szabadít meg
a tükröt nézed
nehezedre esik a beszéd
nincs is kihez
idegen koordináták keverednek
a maradék időben
mint amikor a Hotel Prága éttermében
adtátok át a bakelitlemezt Szerjózsnak
s farmert amit sajátként csempésztél
át a határon*

*pedig nem is ismerted
most sem ismered
eltűnt elkallódott a fénykép
ahogy a tanya és a jegenyék is
így semmi dokumentáció nem igazolja
hogy valaha is találkoztatok volna
pedig volt ott egy fontos pillanat
amikor megérteni vélted
miért hagyja az idő magára nőni
a titkokat*

kacér pillanat

*míg a többiek harsány viháncolással
dobálták le a cuccaikat
s rohantak a vízbe
ő a napozógyékényt terítette ki
gondosan majd pólója alá szuszakolva
magára vette a bikinifelsőt
„megkötnéd” körbe néztél
hogy valóban neked szól-e kérés
„egyedül nem megy” magyarázta
szolgálatkészen pattantál fel
egy pillanatra hozzáértél
a napbarnított testhez
kevés hiányzott hogy minden
józságságod elveszítsd
de ő már a levarázsolt pólót
gyömöszölte a szűk hátizsákba
„szívesen máskor is”
motyogtad félszegen
kacér mosoly a válasz
„vigyázz szavadon foglak”
vigyáztál
– de talán mégsem kellett volna*

hol kezdődik

*felmosó vödörrel a kezében
egy takarítónő baktatott
keresztül a várótermen
mi is takarítani készültünk
tisztába tenni
a lélekmélyi szennyet...
valami felbúgott
az ablaküveghez
koppant egy bogár
hívta a fény
de képtelen volt kiszabadulni
zavarodottan keringett
nem értette mi történik
miért ütközik akadályba
te sem értetted
mi ferdítette el ezt a délutánt
a kőpadlót bámultad
beszürkült minden
goromba csönd telítette a teret
véget értünk
s már nem tudtuk
hol kezdődik a másik*

majdnem-búcsú

*aszály van – kiszáradtunk –
zátonyra futottak a szavak
az éj csillagtalan
a hold összegörnyedve álmodik
súgásra várok
de a szívemből csak sikoly hallik
– oda is én zártalak*

WEISS 2024

Erdőtündérek

WEISS 2023

GOTT ERSCHUF DEN MENSCHEN ALS SEIN BILD, ALS BILD GOTTES ERSCHUF ER IHN.
MÄNNLICH UND WEIBLICH ERSCHUF ER SIE.

Genesis

Farkas Antal

A féltestvérek és az örökös

„Mondjátok meg nékem, kik a törvény alatt akartok lenni: nem halljátok-é a törvényt? Mert meg van írva, hogy Ábrahámnak két fia volt; egyik a szolgától, és a másik a szabadostól. De a szolgálótól való test szerint született; a szabadostól való pedig az ígéret által. Ezek mást példáznak: mert azok [az] [asszonyok] a két szövetség, az egyik a Sínai hegyről való, szolgaságra szülő, ez Hágár, Mert Hágár a Sínai hegy Arábiában, hasonlatos pedig a mostani Jeruzsálemhez, nevezetesen fiaival együtt szolgál. De a magasságos Jeruzsálem szabad, ez mindnyájunknak anyja, Mert meg van írva: Ujjongj te meddő, ki nem szülsz; vígadozzál és kiálts, ki nem vajdul; mert sokkal több az elhagyottnak magzatja, mint a kinek férje vagyon. Mi pedig, atyámfiaink, Izsák szerint, ígéretnek gyermekei vagyunk. De valamint akkor a test szerint született üldözte a Lélek szerint valót, úgy most is. De mit mond az Írás? Űzd ki a szolgálót és az ő fiát; mert a szolgáló fia nem örököl a szabad nő fiával. Annakokáért, atyámfiaink, nem vagyunk a szolgáló fiai, hanem a szabadoséi.” (Gal 4,21–31)

A világi média arról tudósít, hogy az ukrán–orosz háborúval párhuzamosan egy újabb robbant ki a Közel-Keleten: az izraeli–palesztin. Ha az egész világot bejárja a hír, s szinte mindenki foglal-

kozik vele, úgy gondolom, hogy az egyház sem maradhat ki a sorból, annál is inkább, mivel egy romániai felmérés alapján kiderült, hogy a megkérdezettek felének sejtelve sincsen, hogy mi a kiváltó oka, milyen történelmi háttere van. A Biblia a segítségünkre van ennek a megértésében.

Először is vissza kell mennünk Mózes 1. könyvéhez, mégpedig Ábrahám történetéhez, másodsor foglalkoznunk kell Kánaán, azaz Palesztina felosztásának kérdésével, s végül az Újszövetség fényében meg kell néznünk, hogy ki ennek az örököse.

I.

Ábrám Isten parancsának tesz eleget, amikor Kánaán földjére megy. Idős ember, hetvenöt éves, amikor vállalja a küldetést. S bár ígéretet kap, hogy az övé lesz, de csak harccal tudta megszerezni az őslakóktól. Hozzá hasonlóan Isten országát nekünk is csak harccal, a bűn elleni harccal sikerülhet megszerezni. Ábrám Isten áldásával és ígéretével érkezik meg, azzal, hogy benne megáldatnak a föld minden nemzettségei. De hogyan? Hiszen gyermektelen, s a biológiai óra ketyeg. Vajon születik-e örökös?

Feleségét, Szárait a meddőség gondolata és ténye gyötri. A keleti nők

legnagyobb szégyenét, a gyermektelenséget kényszerült viselni. Bár elfogadja, hogy Isten bezárta a méhét, mégis próbát tesz, hogy „segítsen” az Úrnak, hogy ígérését teljesítse. A türelmetlenség készíti, hogy emberileg cselekedjen. A hitetlenség türelmetlenséget szül, a türelmetlenség hitetlenséget. Ezzel ellentétben, amikor „Isten ígérte tesz, a hit elhiszi, a remény előlegezi, a türelem nyugodtan várakozik rája” (Charles Henry Mackintosh, 1820–1896). Szárai biztatására Ábrám sem tudja kivárni Isten ígéreteinek beteljesedését. Az isteni ígérte vonala és az emberi vonal nem futhat egymás mellett, nem egészítik ki, és nem is támogatják egymást. A kettőt nem lehet összekeverni.

Márpedig összekeverik. Szárai odaadja ágyasként Ábrámnak a szolgálóját, Hágárt. Abban az időben egy férfinak a fő feleség mellett több felesége és ágyasa is lehetett. A kor erkölce szerint ez nem számított bűnnek. Azt is meg kell említeni, hogy ha egy szolgáló úrnőjének a térdein szült (1Móz 30,3), akkor a férj nemzette gyermek jogilag a feleség gyermekének számított.

Amikor Hágár várandós lesz, Szárai egyre jobban érzi a hátrányát, ezért szemrehányást tesz férjének, akitől szabad kezet kap, és így sanyargatja a védtelen és kiszolgáltatott Hágárt, aki elmenekül, s vissza akar térni Egyiptomba. Ezen az úton a pusztaban egy forrás mellett jelenik meg neki Isten angyala, aki megparancsolja, hogy térjen vissza asszonyához, és alázza meg magát. Ez nehéznek tűnt előtte. Hágár azt hitte, hogy Szárai elől menekül, és nem tudta, hogy voltaképpen Isten elől. De hát miért kényszeríti, hiszen tizenhat év múlva maga Isten is

jóváhagyja a szolgáló Hágár és fiának az elüldözését? A válasz az, hogy ez idő alatt Isten megmutatta Ábrámnak, hogy mit ért el azzal, hogy segíteni akart magán. A történetből kiviláglik, hogy Hágár nem Isten eszköze volt. Isten Ábrámnak tett ígérte nem általa kívánta beteljesíteni, s bár fiút, örököst ígért, de azt nem nyomatékosította, hogy az a Hágár fia lesz.

Hágár megszüli fiát, akit Izmaelnek nevez el. Nevének a jelentése: Isten meghallotta. Nagyon sokatmondó, amit e fiúról ír a *Szentírás*: „Az pedig vad természetű ember lesz: az ő keze mindenkéllene, és mindenkéllene ő ellene; és minden ő atyjafiának ellenébe üti fel sátorát.” (1Móz 16,12) Már születése előtt találó jellemzést kapott: vadszamar. Izmael nem az ígérte gyermeke!

Közben Isten újra megjelenik a már kilencvenkilenc éves Ábrámnak, s megerősíti ígérte, hogy népek atyjává teszi. Szövetséget köt vele – ez a körülméllkedési szövetség –, melynek velejárója a névváltozás. Ábrám és Szárai jelentőség nélküli nevek, de egy betű megváltozik bennük, mely új jelentést ad. Az Ábrahám név jelentése: népek atyja, a Sára név: fejedelmasszony.

A természet törvényeivel ellentétben Sára kilencvenéves korában megszüli az ígérte fiát, Izsákot. Ábrahám pedig százéves. Természetes erejének véget kell érnie, mielőtt Isten ereje megmutatkozik. Ami az embernél lehetetlen, Istennél lehetséges. Ábrahám az ígérte gyermeke megszületésekor veti meg igazán a lábát Kánaán földjén, melyen addig csak jövevény volt. Izsák névnek a jelentése: nevetés. Még soha, senki sem várt hiába Istenre.

A történetben Sára másodjára nevet, s ez utóbbi az öröm nevetése. Csak az tud vigadozással aratni, aki könnyhullatással vetett. Sárának sok szenvedés volt az életében, s most eljött a vigadozás ideje. Először akkor nevetett, amikor Isten idős kora ellenére megígérte az örököszt. Az a hitetlenség nevetése volt.

Amikor Izsákot elválasztották, nagy vendégséget rendeztek. A jelenlévő Izmael, Hágárnak a fia elkezdett gúnyolódni, kimutatta igazi jellemét. Izsák születése felszínre hozta a közte, és az ígélet gyermeke közti ellentétet. Mit lehetett tenni? Elkergetni anyjával együtt. Ábrahámnak ez a nehezére esett, hiszen ha nem is volt a törvényes örököse, de mégis csak az ő fia volt, és ragaszkodott hozzá. De Isten ezt parancsolja neki: „Kergesd el ezt a szolgálót az ő fiával egybe” (1Móz 21,10a). El kell vágja a hozzájuk kötő szálakat. Előtte azonban ellátja őket élelemmel, s útjukra engedi a nagy pusztaságban. Isten szeretete kiterjed azokra is, akiket az emberek eldobnak, elzavarnak.

Nagyjából ennyi lenne a két fiúnak a története. De van folytatása a leszármazottakra nézve. Utoljára apjuk, Ábrahám temetésén vannak együtt. Izsák marad Kánaán földjén, Izraelben, Izmael leszármazottai pedig Havila, Súr, Egyiptom és Asszíria területein (1Móz 25,18). Havila valahol a Közel-Keleten volt található, Súr a mai Szíria és Libanon területe, Egyiptom megfelel a mai Egyiptomnak, Asszíria pedig a mai Irak és Szíria.

II.

Ami a két fiú, Izsák és Izmael leszármazottaiban közös: az Ígélet Földjéhez

való jog formálása. Palesztinán azt a területet értjük, ahol Izrael népe annak idején letelepedett. Palesztina (eredetileg Kánaán) a Filisztea szóból ered (innen a filiszteus név). A honfoglaláskor arabok lakták. Az azóta eltelt kb. 4000 év alatt nem szűnt meg a viszály a két nép között, sem vallási, sem területi értelemben. Ezért a területért annyi vért ontottak! A bibliai próféciák, úgy tűnik, beváltak, Ábrahám két nemzetsége, a zsidók és az arabok nehezen értenek szót egymással.

Az ENSZ 1947. november 9-én szavazott Palesztinának egy zsidó és egy arab államra való felosztásáról (181. sz. határozat), megteremtve ezáltal a zsidó állam létrejöttének nemzetközi alapjait. Palesztina területén mindig is éltek zsidók, de a nagyarányú bevándorlás 1882-től kezdődően felgyorsult, a cári Oroszországból, az Oszmán Birodalomból, az első s főként a második világháború után Európából a Brit Palesztin Mandátumterületre.

Leon Uris *Exodus* című könyvében a Rabinszkij fivérek történetén keresztül mutatja be a zsidó állam születését. Az arabok elfogadhatatlannak tartották Palesztina megosztását, s miután megtörtént Izrael állam kikiáltása 1948. május 14-én, háborút indítottak ellene. Ez volt az első újkori zsidó háború, melyet további négy követett, és ha a jelenlegit is hozzászámítjuk, aminek még nem tudható a vége, akkor összesen hat háborúról beszélhetünk. Izrael amerikai segédlettel eddig minden háborút megnyert, és területi nyereségre is szert tett. De a háborús nyereségek ellenére Izrael határainak védelme folyamatos gondot okoz, mert a Palesztinai Felszabadítási Szervezet (PFSZ) erői állandóan támadják.

Ennek az egyik oka az arab, pontosabban az iszlám nacionalizmus, amely nem ismeri el Izrael állam létezését. Ha elfogadták volna az ENSZ 1947-es határozatát Palesztina felosztásáról, ma más lenne a helyzet. A másik ok a palesztin menekültek helyzete. Az eredeti, mintegy 750 ezer menekültnek ma már kétmillió utódja van, kiknek nagy része Ciszjordániában és a Gázai övezetben él. A Palesztin Állam 2012-ben nyerte el a státusát, de mégsem egységes, mert ma két palesztin önkormányzat van, és egyik sem ismeri el a másikat.

A palesztin követelés az, hogy visszatérhessenek az Izrael által elfoglalt területekre, melyekre egyébként jelentős zsidótelepes-bevándorlás történt. Ezek a telepések élnek a kibucokban. Ez azonban alapjaiban változtatná meg Izrael demográfiai összetételét. Jelenleg Izrael lakosságának mintegy 20 százaléka arab. Emberileg nézve, és beleszámítva Ábrahám két fiának, Izsáknak és Izmaelnek – a féltestvéreknek – évszázadokon át tartó konfliktusát, a békés megoldás megoldhatatlannak tűnik. És azt se felejtjük el, hogy Izraelt mintegy 200 millió arab veszi körül, és a muzulmánok száma is kitesz egy milliárdot, akik fel akarják számolni a zsidó államot, sőt terrorista szervezeteik (Hamász, Hezbollah) még a keresztényiséget is, ezáltal az iszlám vallás világhuralmát kívánván megcélózni.

III.

Végül nézzük meg, hogy mit tanít az Újszövetség a galatáknak írt levél alapján Izrael igazi örököséről. Ábrahám házában két anya volt: az egyik Hágár, a törvényi anya, aki a törvény szövetség-

gét testesíti meg, mely szolgálásra visz. A másik Sára, aki a kegyelem szövetségét képviseli. Mindkét asszony fontos szereplője az ószövetségi történetnek, és a *Biblia* az újszövetségi egyházra való tekintettel is képet fest róluk.

Hágár az ószövetségi egyházat képviseli. Ő a szolgálóasszony, aki fiával, Izmaellel az emberi (testi) próbálkozások megtestesítői. Az ószövetségi törvények, a szertartások, az áldozatok mind fontosak voltak abban a korban, de nem hoztak üdvösséget. Akik a pusztta törvényekhez ragaszkodnak, nem ismerik el a törvényt Krisztusra vezérlő mesterüknek (Gal 3,24), mivel hitből igazulhatunk meg. Sára jelképezi az újszövetség-kötést, ő képviseli az újszövetségi egyházat. Ő a szabad asszony, kinek fia, Izsák az ígélet fia.

Hágár neve a Sínai-hegyre utal, mely a Szentföldön kívül, az Arábiai-sivatagban található. Pál apostol az akkori Jeruzsálemet a Sínai-hegyhez hasonlítja. Súlyos dorgálás ez a zsidókra nézve, kiknek a valódi anyjuk nem Sára, hanem a hamis Jeruzsálem, Hágár ikertestvére. Most már hasonló a helyzete a földi Jeruzsálemnek is. A Krisztust halálra adó, elkorcsosult város olyan, mint a Sínai-hegy: azok, akik onnan jönnek, a szolgálásra szülnek, akár csak Hágár, mert a törvényeskedést hirdetik.

Sára, aki az újszövetséget jelképezi, az evangélium szimbóluma, mely nem olyan mint a földi, hanem mint a dicsőséges mennyei Jeruzsálem, mely mindnyájunknak az anyja. A szabadulásra szül, miként Sára is a fiát, Izsákot. A „magasságos Jeruzsálem” azonban nem a mennyben található, tehát nem e világon kívül kell keresni, hanem maga az Egyház, mely idegen és vándor a földön

(Zsid 11,13). Miért magasságos, vagyis mennyei? Mert mennyei kegyelemből ered, melynek fiai „nem vérből, sem a testnek akaratából, sem a férfiúnak indulatjából, hanem Istentől születtek” (Jn 1,13) a Szentlélek ereje által.

Isten a keresztyénségben ismert el első alkalommal olyan családot, mely nem test szerint szült. Ez a család Jézus családja, melyben megtestesült Ézsaiás próféciája: „Ímé, a szűz fogan méhében, és szül fiat, s nevezi azt Immánuelnek.” (Ézs 7,14b) Jézus Krisztus születése az egyház Fejének a születése, Aki Izsákhhoz hasonlóan a kijelölt időben született e világra. Krisztus teste pedig mi vagyunk. Az egyház sem lenne már rég, ha az üdvözítő Krisztus nem a Szentlélektől fogantatott volna.

Az apostol tanításának a célja a zsidók megfosztása minden, arra a lelki Jeruzsálemre vonatkozó igénytől, melyet idéz az Ézs 54,1-ből: „Ujjongj te meddő, ki nem szültél, ujjongva énekelj és kiálts, ki nem vajudtál, mert többek az elhagyottnak fiai a férjnél való fiainál, azt mondja az Úr.” Ugyanakkor arra tanít, hogy részesítsük előnyben Sára gyermekeinek állapotát Hágár gyermekeivel szemben, emlékeztetvén őket, hogy ha elfogadják Isten kegyel-

mét Jézus Krisztusban, akkor szabadokká lesznek. A zsidóságban Izrael mint nemzet test szerint született. Izsák nem a Krisztus kiábrázolója, hanem azok képviselője, akik kegyelme által egyek lettek Ővele.

Amikor Pál azt írja: „Úzd ki a szolgát és az ő fiát”, nem az arabokra, a palesztinokra utal, hanem a hívó ruhába öltözött ó-emberre, mert fennáll a veszély, hogy felül fog kerekedni az új-emberen. Magától nem fog elmenni, csak ha elűzik. Jézus Krisztus az, Aki megszabadított a törvény szolgaságából, s Benne nyerjük el az új élet ajándékát.

Ki tehát az örökös? Ki Isten választott népe ma? Nem a zsidók, nem a palesztinok, hanem a keresztyén anyaszentegyház. Az egyház szül. Segítsünk azoknak, akiknek szülniük kell!

Ez a zsidó–palesztin konfliktus addig nem fog véget érni, míg ők is újjá nem születnek. S ha ez megtörténik, Jézus a világ végezetén, mely közel van, újból eljön a világra „Hogy mindnyájan egyek legyenek” (Jn 17,21a), legyünk, s eljőjön a háború helyett a béke, a sírás helyett pedig az örök nevetés ideje. Adja az Úr, hogy minél hamarabb megtörténjen!

IX

Goron Sándor

Az irónia stílushatása Shakespeare Julius Caesar című tragédiájának magyar nyelvű fordításaiban¹

Az irónia a meggyőzés eszköze, amely egy személyt, dolgot vagy eseményt a valóságtól eltérő módon nevez meg olyasmint állítva róla, aminek a tulajdonképpeni helyzet ellentmond, így a megnyilatkozás tagadássá minősül (Osztovits et al., é. n.).

William Shakespeare *Julius Caesar* (1599) című tragédiájában Antonius gyászbeszéde – a III. felvonás 2. színeiben – az irónia mesterműve. Stílushatása olyan állítások révén nyilvánul meg, amelyeknek hangsúlyozásával, ismétlésével Antoniusnak sikerül az ellenkezőjéről meggyőznie hallgatóságát, vagyis arról, hogy Caesarnak nem voltak nagyratörő ambíciói, mint ahogyan azt Brutus állította. Mindezt a kétely fokozatos elmélyítésének retorikai technikájával sikerül elérnie, amelyet lépésről lépésre a következőkép-

pen valósít meg: **1.** állítást kérdéssel;² **2.** állítást tagadással vagy egy másik állítással és **3.** tagadást állítással igazol oly módon, hogy közben Brutusnak Caesar hatalmi törekvéséről tett kijelentését folyamatosan megcáfolja. Ezek köré építi refrénszerű ismétléseit, (hogy Brutus nagyravágyónak tartotta Caesart, és hogy Brutus tisztességes férfi), amelyekkel tovább erősíti hallgatóságának lelkivilágában a kételkedést. Beszéde tulajdonképpen ezektől a retorikai-stilisztikai eszközöktől válik ironikus stílushatásúvá.

A forrásnyelvi szövegben Antonius két állítást igazol, illetve erősít meg kérdéssel. Az elsőben arra emlékezteti hallgatóságát, hogy Caesar háborúiból sok fogollyal tért haza Rómába, akiknek váltságdíjával a kincstárt gazdagította. Kijelentését azzal igazolja, hogy rákérdez, vajon ez valóban Caesar nagyravágyását jelenti-e, amellyel ugyanakkor megcáfolja Brutus állítását:

¹ Vörösmarty Mihály (1839), Áprily Lajos (1943), Illés László (1994), Jánosházy György (1996) és Forgách András – Fekete Ádám (2015) fordításáról van szó. Jelen tanulmány a szerző megjelenés előtt álló könyvéből (*Az egyenértékűség formái William Shakespeare Julius Caesar című tragédiájának magyar nyelvű fordításaiban*) való.

² Ebből kettő szerepel Antonius beszédében.

Shakespeare	Vörösmarty	Áprily	Illés	Jánosházy	Forgách-Fekete
He hath brought many captives home to Rome,	Rómába ő sok foglyokat hozott;	Rómába sok rabot hozott haza,	Rómába sok rabot hozott haza,	Rómába sok foglyot hozott, akik	Caesar Rómának sok foglyot hozott,
Whose ransoms did the general coffers fill.	Váltságok a' köz kincstárt gazdagítá.	váltságdíjuktól a kincstár dagadt.	Váltságdíjuk a közpénztárt növelte:	Váltságukkal megtöltötték a kincstárt;	A váltságdíj mind köz-kasszába folyt.
Did this in Caesar seem ambitious?	Ez nagyra-vágyását jelenti-e?	Nagyravágyónak ez mutatta tán?	E tette volt talán nagyratörő?	Ez Caesar nagyravágyására vall?	Ezért lett volna Caesar nagyravágyó?

1. táblázat: Az ironikus stílushatás I.

Az irónia a forrásnyelvi szövegrészlet utolsó sorában jut kifejezésre, ugyanis az abban megfogalmazott kérdésnek éppen az a retorikai szerepe, hogy rávezesse a hallgatóságot, hogy Caesar nem lehetett nagyratörő, ugyanis tette pont az ellenkezőjének a bizonyítéka. Az ironikus stílushatás mindegyik fordításban egyenértékű módon valósul meg.

A másik állítás szerkezetileg hasonlít az előbbihez. Ebben Antonius arra emlékezteti az összegyűlt tömeget, hogy Caesar Lupercalia ünnepén³ háromszor utasította el az általa felkínált koronát, amely nyilvánvalóan annak a jele, hogy nem volt politikailag nagyravágyó:

Shakespeare	Vörösmarty	Áprily	Illés	Jánosházy	Forgách-Fekete
You all did see that on the Lupercal	Láttátok a' Lupercal ünnepen:	Láttátok mind, Luper-cus ünnepén,	Láttátok, Lupercalián felkínáltam	Láttátok, hogy Lupercaliákon	Láthattátok, hogy háromszor kínáltam
I thrice presented him a kingly crown,	Háromszor nyújtám a' koronát neki,	hogyan kínáltam meg háromszor is	Háromszor is a koronát, de ő	Háromszor is kínáltam koronával,	Koronával a Lupercalián,
Which he did thrice refuse. Was this ambition?	'S ő vissza toltá. És ez nagyra-vágyás?	a koronával, s nem fogadta el.	Eltolta magától. Ez nagyra-vágyás?	S háromszor toltá el. Ez nagyravágyás?	S ő nem fogadta el. Ez nagyravágyás?
		A nagyravágyó Caesar tette ezt?			

2. táblázat: Az ironikus stílushatás II.

3 „Február 15.: a nyájak védőistenének ünnepe. Az áldozati állatok bőréből hasított szíjjakkal fiatal nemesek [...] körülfutották a várost, és főleg az asszonyokat megcsapkodták. A római hit szerint a nők ettől megtisztultak, a meddők termékenyvé váltak” (Illés 1994:140).

Ebben a szövegrészletben is jelen van az irónia, ugyanis ennek pontosan az a szerepe, hogy tudatosítsa a hallgatóságban, hogy Caesarnak nem voltak hatalmi törekvései, hiszen akkor nem utasította volna vissza a koronát. Az ironikus stílushatást itt is a harmadik sor, a tulajdonképpeni kérdés (*Was this ambition?* 'Ez nagyravágyás volt?') fejezi ki úgy, hogy cáfolja Brutus állítását, vagyis hogy Caesar nem tört a hatalomra. A forrásnyelvi szöveg kérdésének stílushatása kétféle módon érvényesül a fordításokban: **1.** szó szerint:

És ez nagyravágyás? (Vörösmarty), *Ez nagyravágyás?* (Illés), *Ez nagyravágyás?* (Jánosházy), *Ez nagyravágyás?* (Forgách-Fekete) és **2.** nem szó szerint, ahogyan Áprily valósítja meg (*A nagyravágyó Caesar tette ezt?*).

Antonius beszédében az irónia másik típusa tagadással (Vörösmarty), illetve egy másik állítással (Áprily, Illés, Jánosházy és Forgách-Fekete) valósul meg, amellyel a szónok azt bizonyítja hallgatóságának, hogy Caesar nem volt nagyravágyó, ugyanis képes volt együttérezni a szegényekkel:

Shakespeare	Vörösmarty	Áprily	Illés	Jánosházy	Forgách-Fekete
When the poor have cried, Caesar hath wept.	Szegény ha jajdúlt, Caesar sírt vele:	Ha a szegény ritt, Caesar könnyezett,	Ha a szegény sírt, Caesar könnyezett:	Ha szegény jajgatott, ő vele sírt;	Ki sírt, ha egy szegény is szenvedett:
Ambition should be made of sterner stuff.	A' nagyravágyásnak nem illy szelíd	a nagyravágyás durvább alkatu.	A nagyravágyás zordabb veretű.	A becsvágy ridegebb természetű.	Keményebb érc ennél a nagyravágyás.
	Anyagból kéne szerkeztetve lenni.				

3. táblázat: Az ironikus stílushatás III.

Az ironikus stílushatás mindegyik fordításban létrejön, csak különbség van megvalósítását illetően a klasszikus és az újrafordítások között, ugyanis Vörösmarty a forrásnyelvi szöveg állítását tagadással fejezi ki egy kissé bonyolultan megfogalmazott szenvedő szerkezetbe foglaltan, a későbbi fordítások pedig igazodnak az eredeti szöveg állításához.

Az irónia egy másik megnyilvánulási formájában Antonius azt állítja, hogy nem szándékozik cáfolni Brutus beszédét, csupán elmondja azt, amit tud. Az ironikus stílushatás éppen abban nyilvánul meg, hogy állítása ellenére pontosan azt teszi, amit látszólag letagad, ugyanis beszédében lépésről lépésre cáfolja Brutus állítását Caesar hatalmi törekvéséről:

Shakespeare	Vörösmarty	Áprily	Illés	Jánosházy	Forgách-Fekete
I speak not to disprove what Brutus spoke,	Nem szólok én, hogy Brutusnak beszédét	Én Brutust nem cáfolni készülök,	Brutus szavát nem megcáfolni jöttem,	Nem is Brutus szavát cáfolni jöttem,	Nem céloom, hogy megcáfoljam Brutust,
But here I am to speak what I do know.	Czáfoljam: azt mondom csak, mit tudok.	csak arról szólok itt, amit tudok.	Csak arról szólok, amit én tudok.	Csak elbeszélni azt, amit tudok.	Csak azt mondom, amit tudok.

4. táblázat: Az ironikus stílushatás IV.

Ha összehasonlítjuk a fordításváltozatokat a forrásnyelvi szöveggel, azt veszük észre, hogy a Vörösmartyén kívül mindegyik fordításban találunk valamilyen betoldást, amellyel a célnyelvi szövegek eltérnek az eredetitől: *készülök* (Áprily), *jöttem* (Illés, Jánosházy), *céloom* (Forgách-Fekete). Az ilyen megoldásokra nemcsak a szótagszám megvalósulása miatt van szükségük a fordítóknak, hanem azért is, hogy eltérjenek a klasszikus fordítástól.

Antonius refrénszerű ismétlésekkel erősíti mondandóját, amellyel az a célja, hogy kételyt ébresszen hallgatóságában Brutus állítása iránt. Az ironia stílushatása azáltal valósul meg, hogy

Antonius Caesar tetteinek elsorolása előtt és után is mindig hozzáteszi, hogy Brutus szerint Caesar nagyratörő volt, és ezt egy becsületes ember állítja róla. Az ironikus ismétléssel rejtett szándékának szerez érvényt, mert hallgatóságából azt a meggyőződést váltja ki, hogy Caesar egyáltalán nem volt nagyratörő. A magyar fordítások tartalmilag és retorikailag is ekvivalens változatai a forrásnyelvi szövegnek. A táblázat első sorában egymással nagyon hasonló megoldásokat találunk, akárcsak a másodikban, amelyben a *honourable* (tisztességes) és a *man* (férfi) lexémák szinonim jelentéseit találjuk:

Shakespeare	Vörösmarty	Áprily	Illés	Jánosházy	Forgách-Fekete
But Brutus says he was ambitious,	De Brutus mondja, hogy nagyokra tört:	de nagyravágyó volt Brutus szerint;	De Brutus mondja: Caesar nagyra tört;	De Brutus mondja, hogy nagyratörő volt,	De Brutus azt mondja, hogy nagyra vágyott,
And Brutus is an honourable man.	'S Brutus derék, becsületes férfiú.	és Brutus tisztességes férfiú.	És Brutus becsületes férfiú.	És Brutus feddhetetlen férfiú.	És Brutus az egy feddhetetlen férfi.

5. táblázat: Az ironikus stílushatás V.

A forrásnyelvi szövegben szereplő ironikus megnyilatkozások stílushatását a fordítók megőrzik célnyelvi szövegvariánsukban, hiszen ez az eredeti szöveg meghatározó stílusjegye, amelynek retorikai célja az, hogy általa Antonius meggyőzze hallgatóságát arról, hogy Caesarnak nem voltak hatalmi ambíciói, mint

ahogy azt Brutus állította. A klasszikus fordítás után keletkezett magyar fordításokban egyes angol lexémáknak a célnyelvi szinonim változatait alkalmazták a fordítók azért, hogy a „másképpen fordítás” elvének megfelelően, amennyire lehetséges, eltérjenek Vörösmarty fordításának megoldásaitól.

Felhasznált szakirodalom

OSZTOVITS Szabolcs et al. (é. n.): *Kulturális enciklopédia*, <http://enciklopedia.fazekas.hu/index2.htm> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 04.).

ILLÉS László: Jegyzetek. In: *William Shakespeare: Julius Caesar*. Illés László fordítása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1994: 139–148.

Források

SHAKESPEARE, William: *Julius Caesar*. In: Wells, Stanley - Taylor, Gary (eds.): *The Oxford Shakespeare. The Complete Works*. Oxford University Press, Oxford, 1599/2005.

SHAKESPEARE, William: *Julius Caesar*. Vörösmarty Mihály fordítása. In: Ruttkay Kálmán (kiad.): *Vörösmarty Mihály összes művei. Drámafordítások*. 12. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1839/1983.

SHAKESPEARE, William: *Julius Caesar*. Áprily Lajos fordítása. Kézirat. SZFFK, Budapest, 1943/1993.

SHAKESPEARE, William: *Julius Caesar*. Illés László fordítása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1994.

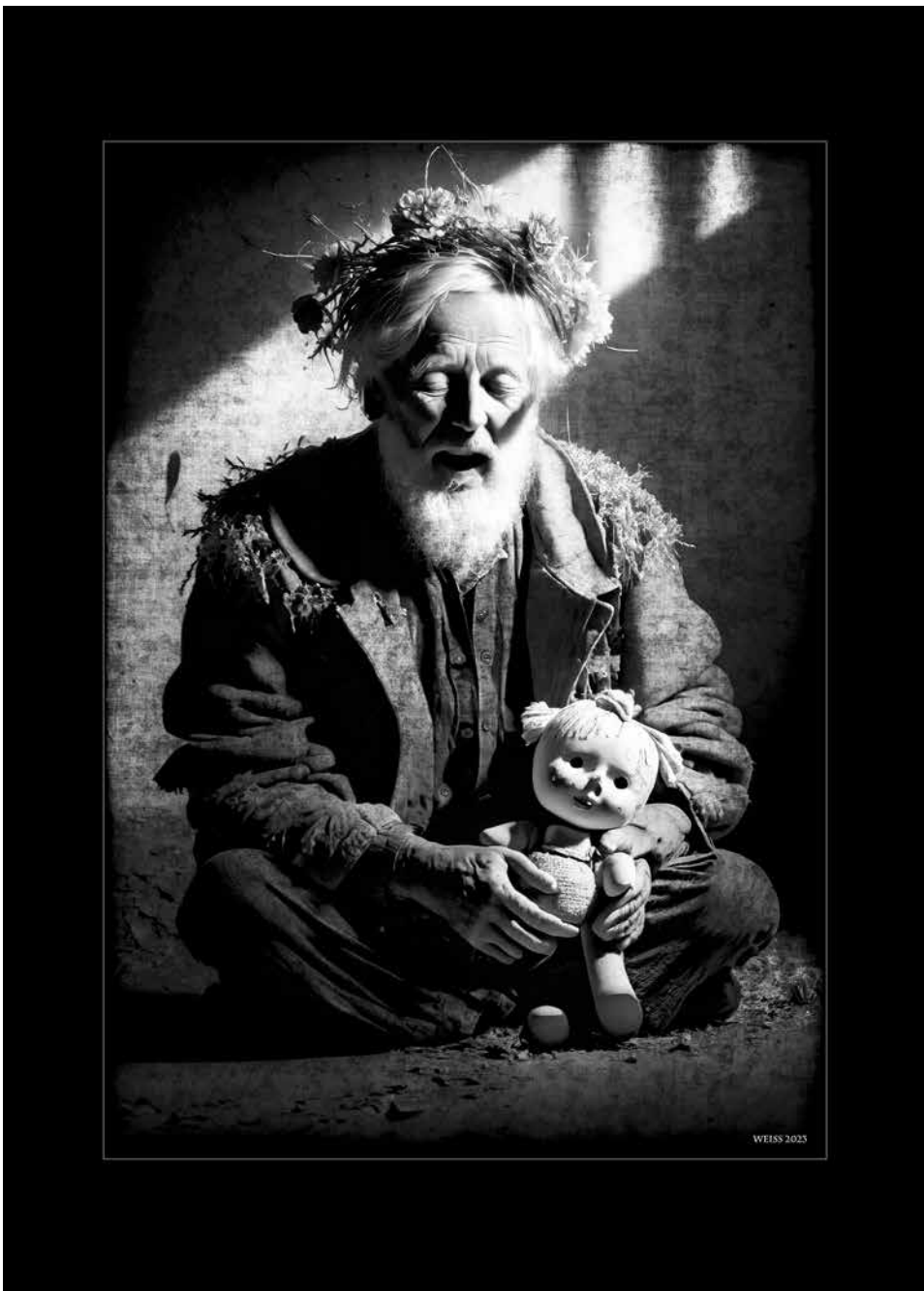
SHAKESPEARE, William: *Julius Caesar*. Jánosházy György fordítása. *Látó*, VII. évf., 1996/3: 37–106.

SHAKESPEARE, William: *Julius Caesar*. Forgách András és Fekete Ádám fordítása. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2015.

Szótárak

ORSZÁGH László: *Angol-magyar szótár I-II*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968.

SCHMIDT, Alexander: *Shakespeare Lexicon and Quotation*. Reimer Georg, Berlin, 1902. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.03.0079> (Utolsó letöltés: 2021. 04. 20.).

Lélekmesék – Koldusember

Haraji Adalbert

Karrierkrízis

Ezek a karrierkrízisek általában, többnyire vasárnap este törnek rám, amikor leszáll az alkony, és a szakadék a reményeim és a valóság között elkezd olyan fájdalmasan mélyülni, hogy szinte hallom.

Azért írom mindezt, mert szerintem ez nem pusztán személyes probléma, persze tévedhetek is. De szerintem olyan korban élünk, amikor az életünket rendszeresen karrierkrízisek szakítják meg, amikor mindaz, amiről azt hittük, tudjuk az életünkről, a karrierünkről, az egyfajta fenyegető valósággal kerül összeütközésbe. Manapság ezt könnyebb megélni, mint valaha. Megőrizni a nyugalmunkat, elkerülni a szorongást talán nehezebb, mint valaha.

Szeretném megvizsgálni, ha lehet, hogy mi az oka annak, hogy annyit aggodalmaskodunk a karrierünk miatt. Miért lehetünk ezeknek a karrierkríziseknek az áldozatai, miközben hallkan szenvedünk.

Szenvedésünk egyik oka az, hogy sznobok vesznek körül bennünket, és a rossz hír az, hogy a sznobizmus egy valós probléma. Mert néha az emberek azt hiszik, hogy a sznobizmus kizárólag arisztokrata jelenség, amely udvarházakról és címekről szól, de ez nem igaz. A sznobizmus egy globális jelenség, és mi egy globális szervezet vagyunk.

Kicsoda a sznob? Az a sznob, aki fogja egy kis részedet, és az alapján állapítja meg, hogy milyen ember vagy.

Ez a sznobizmus, és a sznobizmus uralkodó fajtája a munka-sznobizmus. Egy partin percekben belül belebotlunk abba a helyzetbe, amikor felteszik nekünk a huszonegyedik századnak ezt a híres, jelképes kérdését: „Mivel foglalkozik?” A válaszunktól függően az emberek vagy hihetetlenül örülnek, hogy megismertek, vagy az órájukra pillantanak és kimentik magukat. Viszont a sznob ellentéte az anya. Nem feltétlenül a tietek és főleg nem az enyém, hanem az ideális anya. Valaki, akit nem érdekelnek az eredményeink. Sajnos azonban a legtöbb ember nem az anyánk. A legtöbb ember szorosán összekapcsolja, mennyi időt és ha úgy tetszik, szeretetet (nem romantikus értelemben), tiszteletet hajlandó nyújtani számunkra, az szigorúan meghatározza a helyünket a társadalmi ranglétrán. Elsősorban ezért törődünk annyira a karrierünkkel és foglalkoztatnak az anyagi javak.

Gyakran halljuk, hogy rendkívül anyagi időket élünk és mindannyian kapzsik vagyunk. Nem hiszem, hogy különösebben anyagiasak lennénk. Szerintem olyan társadalomban élünk, amelyik egyszerűen az érzelmi jutalmakat az anyagi javak megszerzéséhez kapcsolja. Nem az anyagi javakat akarjuk, hanem a jutalmakat, és ez új megvilágításba helyezi a luxuscikkeket. Legközelebb ha láttok valakit, aki egy Ferrarit vezet, ne az jusson eszetekbe, hogy „ez egy kapzsi ember”, hanem

hogy „ez egy hihetetlenül sebezhető, szeretetihes ember”. Más szóval inkább együttérzést mutassatok, mint megvetést.

Vannak más okok is, amiért ma talán nehezebb megőrizni a nyugalmunkat, mint valaha. Az egyik (és ez ellentmondás, mert valami szép dologgal kapcsolatos) a karrierünkbe vetett remény. Soha még nem voltak ilyen magasak az elvárások az életünkben elért eredményeinkkel kapcsolatban. Számtalanszor halljuk, hogy bárki elérhet bármit. Megszüntettük a kasztrendszert, és olyan rendszerben élünk, melyben bárki feljuthat bármilyen pozícióba, és ez egy csodálatos gondolat. Mellette ott van az univerzalitás mint egyenlőség, mert alapvetően egyenlők vagyunk. Nincsenek szigorúan meghatározott hierarchiák.

Van ezzel egy nagyon nagy gond, az irigység, amelyet tabu emlegetni. De ha van egy uralkodó érzélem a modern társadalomban, az az irigység, és az egyenlőséghez kapcsolódik. Tudom ez magyarázatra szorul. Szerintem elég meglepő lenne, ha bármelyikünk is irigyelné az angol uralkodót. Még akkor is, ha sokkal gazdagabb nálunk és egy nagyon nagy házban él. Azért nem irigyeljük mégsem, mert túlságosan furcsa, túlon túl különös, nem tudunk azonosulni vele, ugyanis akivel nem tudunk azonosulni, azt nem irigyeljük. Minél közelebb áll egymáshoz két ember, korban, háttérben, annál inkább fennáll az irigység veszélye. Már csak ezért sem ajánlom senkinek, hogy osztálytalálkozóra menjen. Nincs erősebb viszonyítási alap azoknál, akikkel együtt jártunk iskolába.

De általánosságban az a modern társadalom problémája, hogy az egész

világot egyetlen iskolává változtatja. Mindenki farmert visel, mindenki egyforma. Ugyanakkor mégsem. Vagyis van egyfajta egyenlőség, komoly egyenlőtlenségekkel összekapcsolva, ami egy nagyon stresszes helyzetet eredményezhet. Manapság csaknem ugyanannyira valószínűtlen az, hogy olyan gazdagok és híresek leszünk, mint Bill Gates, amennyire valószínűtlen volt a 17. században, hogy fölküzdjük magunkat az arisztokrácia tagjai közé. De a lényeg, hogy ezt nem érezni. A magazinok és a média elhittetik velünk, hogy ha van energiánk, néhány briliáns technikai ötletünk, egy garázsunk, bele tudunk vágni valami hatalmasba.

Ennek a problémának a következményei igen jól érezhetőek a könyvesboltokban. Ha bemegyünk egy nagy könyvesboltba és megnézzük az önfejlesztő részleget, ahogy én is néha teszem, ha megvizsgáljuk az önfejlesztő könyveket, amelyeket manapság írnak, alapvetően két fajtájuk van. Az egyik azt mondja: „Meg tudod csinálni! Meg tudod tenni! Bármilyen lehetséges!” A másik megmondja, hogyan birkózzunk meg azzal, amit udvariasan „alacsony önértékelésnek hívunk”, vagy udvariatlanul „nagyon rossz véleménynek” önmagunkról. Valódi kölcsönviszonyban áll a társadalom, amely azt hirdeti az embereknek, hogy bármit el tudnak érni, és az alacsony önértékelés. Ily módon megint csak egy meglehetősen pozitív dolognak lehet csúnya hátulütője.

Van egy másik ok is, amiért sokkal többet idegeskedünk a karrierünk, a státuszunk miatt ma, mint azelőtt valaha. Ez megint egy szép dologhoz kötődik. Ez a szép dolog a meritokrácia.

Manapság mindenki, jobb- és baloldali politikusok egyetértenek abban, hogy a meritokrácia nagyszerű és hogy a társadalmunkat minél meritokratikusabbá kellene tennünk. Ó, ez nagyon szép, de milyen egy meritokratikus társadalom?

Egy meritokratikus társadalomban, ha van tehetségünk, energiánk és képességünk, magasra törhetünk. Semmi sem tarthat vissza. Gyönyörű gondolat. A gond csak az, hogy ha valóban hiszünk egy ilyen társadalomban, melyben azok, akik kiérdemlik, magas pozícióba kerülnek, akkor hallgatólagosan és sokkal undokabb módon hiszünk egy társadalomban, melyben azok, akik megérdemlik, padlóra kerülnek és ott is maradnak. Más szóval a pozíciónk nem véletlennel tűnik, hanem megérdemeltnek. Ezért olyan megsemmisítő a kudarc.

A középkorban ha láttak egy nagyon szegény embert, úgy jellemezték, mint egy „szerencsétlen flótást”. Szó szerint: valaki, aki nem szerencsés. Manapság, különösen az Amerikai Egyesült Államokban, azt a valakit, aki a társadalom alján van, ridegen vesztesnek (lúzernek) nevezik. A szerencsétlen és a vesztes között hatalmas a különbség, és ebben mutatkozik meg 400 év társadalmi fejlődése és ama hitünk, hogy felelősek vagyunk az életünkért. Már „nincsenek” istenek, csak mi vagyunk. Miénk az irányítás, és ez nagyszerű, ha jól csináljuk és lesújtó, ha rosszul. Ez vezet, a legrosszabb esetben, Émile Durkheim szerint, az öngyilkosságok növekvő számához. Gyakoribbak az öngyilkosságok a fejlett individualista országokban, és ennek részben az az oka, hogy ami történik, azt az emberek a végletekig személyesnek veszik.

A sikerük a sajátjuk, de a kudarcuk is a sajátjuk.

Vajon lehet-e enyhíteni ezeken a nyomásokon? Szerintem igen. Vegyük a meritokráciát. A gondolatot, hogy mindenki megérdemli, ami kijut neki. Szerintem ez egy örült gondolat, teljesen örült. Támogatnám bármelyik politikust, jobb- vagy baloldalt, akinek van egy elfogadható meritokratikus ötlete. Egyébként magam is meritokrata vagyok, ugyanakkor azt gondolom, hiba azt hinni, hogy valaha is megalkottunk egy valódi meritokratikus társadalmat. Ez egy álomkép. A gondolat, hogy létrehozunk egy társadalmat, amely szó szerint osztályoz mindenkit, a jókat magasan, a rosszakat alacsonyan, és mind ezt úgy, ahogy lennie kell, lehetetlenség. Egyszerűen túl sok a kiszámíthatatlan tényező. Balesetek, véletlen születések, betegségek stb. Sosem tudjuk osztályozni őket. Nem tudjuk úgy minősíteni az embereket, ahogy kellene.

Szívemhez nőtt egy Szent Ágoston- idézet az *Isten városából*, melyben azt mondja, hogy bűn bárkit is a hivatala alapján megítélni. Mai nyelven ez azt jelenti, hogy hiba lenne a névjegykártyájuk alapján megválasztani a barátainkat. Nem az állásunk számít, és Szent Ágoston szerint egyedül Isten tehet minket a helyünkre. Amit majd meg is tesz a Végítélet napján angyalokkal meg trombitákkal, és az ezek megnyílnak. Mindez örültségnek hangzik egy magamfajta világi embernek. Mégis van valami nagyon is értékes ebben a gondolatban. Talán érdemes visszafogni magunkat, még mielőtt pálcát törnénk valaki fölött. Nem biztos, hogy ismerjük más emberek igazi értékét, mert az egy ismeretlen oldaluk szá-

Kiűzetés

Nők és férfiak

munkra, és nem tehetünk úgy, mintha ismernénk. Amikor a kudarcra gondolunk, arra, hogy elbuktunk, nemcsak azért félünk annyira, mert elveszítjük a jövedelmünket, a státuszunkat, hanem hogy elítélnek, kigúnyolnak, és erre van is okunk. Az első számú gúny-szerv manapság az újság. Ha kinyitunk egy újságot, bármelyik nap tele van emberekkel, akik elfuserálták az életüket. Rossz emberrel feküdtek le, rossz anyagot vettek be, rossz döntést hoztak, vagy bármi más, és ezért kigúnyolhatók. Más szóval elbuktak és „veszteseknek” titulálják őket.

Hogyan lehetne másképp? Szerintem a nyugati hagyomány egy pompás alternatívát kínál. A tragédiát. A tragédia, mely az ókori Görögország színházaiban fejlődött ki a Kr. e. 5. században, alapvetően egy olyan művészi forma, ami emberi kudarccokat mutat be, és ugyanakkor egyfajta együttérzést is nyújt. Amit a hétköznapi életben nem föltétlenül kapnánk meg. Ha úgy tetszik, az együttérzés spektrumának egyik végén ott vannak a napilapok, a spektrum túlsó végén pedig a tragédia. Inkább tanulni kellene abból, ami a tragédiában történik. Hiba Hamletet vesztesnek nevezni, habár veszített. Szerintem ez a tragédia üzenete számunkra, ezért olyan fontos.

A másik a modern társadalommal kapcsolatban, hogy miért okoz aggodalmat az, hogy semmi olyan nincs középen, ami nem emberi. Mi vagyunk az első társadalom az ismert világtörténelemben, amelynek tagjai nem imádnak mást, csak önmagukat. Nagyon sokat képzelünk magunkról. Talán van is okunk rá. Embereket küldtünk a Holdra, mindenféle rendkívüli dolgot vittünk végbe, és ezért hajla-

mosak vagyunk imádni magunkat. A hőseink emberi hősök. Ez egy nagyon új helyzet. A legtöbb társadalom középpontjában valami transzcendenst imádnak, egy istent, egy szellemet, egy természeti erőt, az univerzumot. Mi elvesztettük ezt a szokásunkat, és talán ezért vonzódunk annyira a természethez. Nem az egészségünk miatt, bár gyakran így adjuk elő. Nem is azért, mert az emberi hangyabolyból menekülünk. A saját versengésünk és vereségünk elől menekülünk, a saját drámáink elől. Ezért szeretjük annyira nézni a gleccsereket, az óceánokat és az úrból a Földet. Szeretjük érezni a kapcsolatot valami nem emberivel.

Igyekeztem a kudarcról és a sikerről írni, és az egyik érdekesség a sikerrel kapcsolatban, hogy azt hisszük, tudjuk, mit jelent. Ha most azt mondanám, hogy van itt mellettem valaki, aki nagyon sikeres, akkor elkezdenétek spekulálni. Azt gondolnátok, biztosan sok pénze van, valamely téren hírnévre tett szert. Engem is érdekel a siker, mert én is szeretnék sikeres lenni, mindig azon gondolkodom, hogyan lehetnék még sikeresebb. De ahogy öregszem, lassan megváltozik számomra a siker jelentése.

Én a következőket gondolom a sikerről: nem lehetünk sikeresek egyszerre mindenben. Rengeteget beszélünk a munka-élet egyensúlyáról. Ha a sikerről álmodunk, el kell fogadnunk, hogy valamit föl kell áldoznunk, valamit elveszítünk. Szerintem bármely bölcs élet elfogadja, ha azt állítom, hogy mindig lesz valami, amiben nem leszünk sikeresek. Az a helyzet a sikeres étellel, hogy nagyon sokszor azt, hogy mit jelent számunkra sikeresen élni, nem mi találtuk ki. Másoktól

hallottuk. A férfiak az apjuktól, a nők pedig az anyjuktól. A pszichoanalízis már 80 éve ezt sulykolja a fejünkbe. Mégsem figyel senki. Pedig ez szerintem nagyon is igaz. Belénk sulykolják a tévétől kezdve a reklámokon át a marketingig. Ezek rendkívül nagy hatalmú erők, melyek meghatározzák, mit akarunk, mit gondolunk magunkról. Ha azt mondják, hogy a bankszakma nagyon tiszteletreméltó, akkor sokan a bankban akarunk dolgozni. Ha a bankszakma már nem olyan tiszteletreméltó, elveszítjük az érdeklődést. Rendkívül nyitottak vagyunk a javaslatokra. Azt mondom, hogy ne adjuk fel a saját elképzelésünket a sikerről, de győződjünk meg, hogy valóban a sajátunk-e. A saját elképzelésünkre kellene

koncentráljunk, és meggyőződnünk arról, hogy ezek valóban a sajátjaink, hogy mi vagyunk az ambícióink kiötlői. Mert az már elég rossz, ha nem azt kapjuk, amit akarunk. De annál is rosszabb, ha azt hisszük, hogy tudjuk, mit akarunk, és csak az út végén jövünk rá, hogy valójában nem is ezt akartuk.

Befejezésül még szeretnék valamit kihangsúlyozni: már az is siker, ha elfogadjuk saját ötleteink különlegességét. Keressük a saját elképzelésünket a sikerről. Hogyan egyeztetjük azt a gondolatot, hogy rossz dolog vesztésként gondolni valakire, azzal, hogy rengeteg ember szereti kézbe venni a saját élete irányítását. S hogy a társadalom szerint talán szükség van győztesekre és vesztesekre.

Steampunk Barbie

Jörgosz Lánthimosz görög filmrendezőnek a tavalyi Velencei Filmfesztiválon debütált legújabb filmje a *Szegény párák* (*Poor Things*). Az erősen egyedi vízióval rendelkező direktornak ez volt a negyedik, nem görög gyártású rendezése.

Lánthimosz első három saját rendezésű filmjével (*Kinetta*, *Kutyafog*, *Alpok*), melyekkel hazai terepen kezdte el pályafutását, igencsak felkeltette Hollywood és a filmes világ figyelmét. A rendező sajátos, tabudöntögető témáival, groteszk humorával sokaknál ugyan kiverte a biztosítékot, de az elmúlt majd' tíz évben, miután kiszélesedtek a lehetőségei, sikerült igazolnia egyediségét.

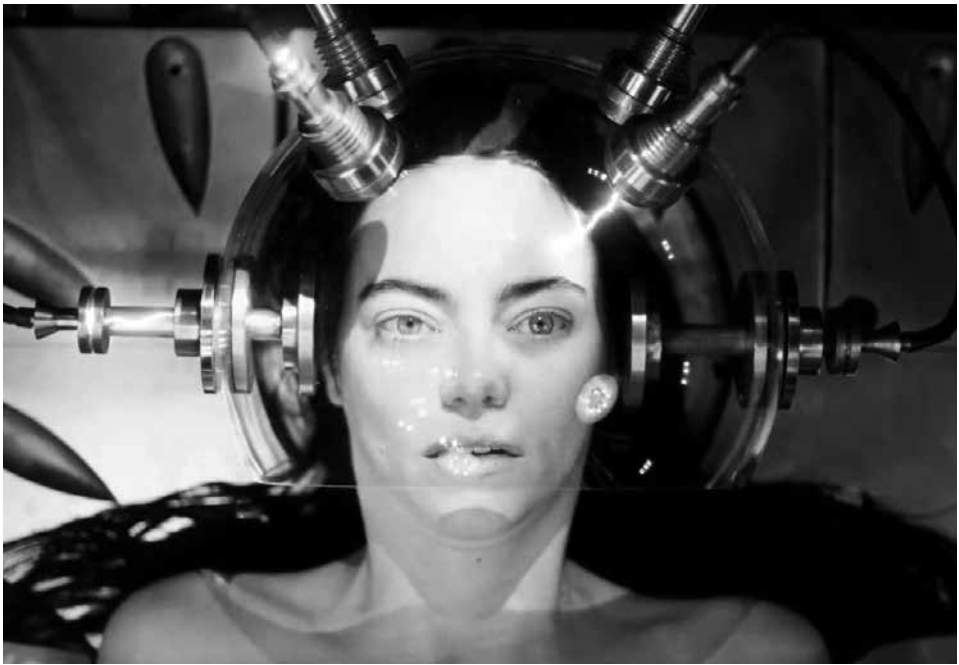
A 2015-ös *A homár* (*The Lobster*), a két évvel későbbi *Egy szent szarvas meggyilkolása* (*The Killing of a Sacred Deer*) című filmjei szélesebb körű közönséghez juthattak el, majd a 2018-as *A kedvencet* (*The Favourite*) már az amerikai filmakadémia Oscar-díjra is jelölte. Ugyanebben a cipőben jár a 2023-ban bemutatott *Szegény párák* is, melyet több kategóriában is jelöltek.

Lánthimosznak ez az első, adaptált forgatókönyvből készült filmje, amit több alapműből gyúrt össze, ám a saját stílusjegyeivel egyedivé téve azt. Az *Alasdair Gray* művéből adaptált forgatókönyv igencsak keveredik Mary Shelley *Frankenstein*-történetével, mindezt egy alternatív viktoriánus korba helyezve.

Sokaknak akár Madách Imrének *Az ember tragédiája* is eszébe juthat, a történet több fejezetre és helyszínre való tagolása miatt. De ami egyből beugrik az edzett filmnézőnek, az kétségkívül a szintén 2023-ban bemutatott, Greta Gerwig által rendezett *Barbie* című film fő mondanivalója.

Lánthimosz filmjének történetében a zseniális elméjű tudós, dr. Godwin Baxter (**Willem Dafoe**) egy, a Temzébe ugró nőt ment ki, és annak még élő magzatának agyát a halott nő agya helyére ülteti. Így jön létre az **Emma Stone** által egyedi módon megformált Bella Baxter, felnövéstörténetét kísérhetjük végig, egy apró csavarral a sztoriban.

Bella ugyanis látszólag nem kislány, hanem egy gyönyörű nő, mégis úgy

viselkedik, mintha egy-két éves lenne: szókinccse gyatra, mondatai két-háromszavas tőmondatokból állnak, totyogva lépked. Ha nem ízlik neki az étel, kiköpi, ha tetszik neki valami, ugrálva, tapsikolva kacag.

A Bella köré gyülekező férfiak – a visszahúzódo professzorsegéd, **Max McCandless** (Ramy Youssef), a dörzsölt és zuhlött, magát ügyvédnek kiadó **Duncan Wedderburn** (Mark Ruffalo) – arra sarkallják őt, hogy megismerje a világot, burjánzó szexualitása minderre igencsak rásegít.

Lánthimosz szakaszokra bontva mutatja meg Bella fejlődését. A londoni kezdetek után Wedderburnnal Lisszabonba utazik, ahol kiélvezi a frissen megtapasztalt szabadságot és az ügyvéd által kínált bujaság minden árnyalatát.

Alexandriában megismerkedik a való élettel, a nyomorral és a szegénységgel, majd Párizsban lerázza magáról

az időközben menthetetlenül szerelmessé vált Wedderburnt, és kurtizánként tartja fenn magát. Bella utazása végén visszatér Londonba, de a happy end előtt még megismerjük a múltját és a volt férjét, aki előző életében birtokolni akarta őt, ami a film eleji öngyilkosságig vezette főszereplőnket.

Felnövéstörténete pedig nemcsak személyes történet, de emancipáció is, ahogy a teljes elzárttság után megismeri a szabad szexualitást, beutazza a világot, önfenntartó lesz, majd ugyan feleségül megy a vőlegényéhez, de orvos is válik belőle.

Jórgosz Lánthimosz filmje alatt rengeteg inger éri az embert: a film egyszerre vizuális orgia, egyszerre bájos és bizarr, egyszerre hahotázva nevetünk akár perceként keresztül, észre sem véve, hogy már 135 perce a mozivásznat nézzük.

Lencar Péter

Fleisz János

Az egészségügy jellegzetességei Nagyváradon a 20. század elején

*„Kötelességünk a nemzet irányában
megtartani
és tovább fejleszteni azt,
mit elődjaink szakunkban ránk hagytak.”
(Orvosi Hetilap, 1857)*

Nagyváradon az egészségügyi el-
látásnak nagy hagyományai vannak,
de igazi lendületet csak a 19. század
folyamán kapott, amelynek végére a
kialakult egészségügyi intézményrend-
szer jó alapot szolgáltat a továbblépéshez.

A 20. század eleje a város fejlődé-
sének egyik legsikeresebb, eredmé-
nyekben gazdag szakasza volt. Az ur-
banizáció magas üteme következtében
Nagyvárad egész Magyarországot te-
kintve is kiemelkedő fejlődést muta-
tott, és Araddal, Temesvárral együtt je-
lentős növekedési pólust képezett a tér-
ségben, amely próbálta ellensúlyozni a
főváros, Budapest teljes dominanciáját.
A város valódi fejlettségi szintje jóval
magasabb, városi szerepköre sokrétűbb
volt annál, mint amire csak a lakosság
számából következtetni lehetne. Az
1900-as évek Nagyváradon nagyon di-
namikusan alakultak, a helyi polgárság
nemcsak egyetértett a fejlesztésekkel,

de gyakran kikövetelte azokat. A vi-
szonylagos elmaradottság miatt azon-
ban nagyon sok volt a teendő, és igazán
viták általában csak arról voltak, hogy
a létfontosságú intézmények milyen
sorrendben készüljenek el.

A dualizmuskori általános haladás
természetesen a város egészét, annak
minden ágazatát, köztük az egészség-
ügyet is mélyen érintette. Nagyváradon
a dinamikus városfejlődés lehetővé tette
a modern közegészségügyi intéz-
ményhálózat kialakítását. Ebben az
időszakban a régi típusú ispotályok,
menedékházak helyét korszerű beteg-
gondozási intézmények vették át. A vá-
ros általános közegészségügyi állapo-
tát kedvezően befolyásolta az előnyös
földrajzi fekvés, a domborzati viszonyok,
az aránylag kellemes éghajlat, a
kisebb népsűrűség. A 20. század elején
a város általános fejlődése közepette
lényeges előrelépés történt a város ivó-
vízellátásában, a csatornázás kiterjesz-
tésében, a köztisztaság fejlesztésében,
a lakáshelyzet, az életkörülmények és
táplálkozás javulásában, amely mind
hozzájárult az egészségügyi helyzet ál-
talanos javulásához is. A népegészség-

ügyi viszonyokat jól jellemzik a demográfiai adatok, főleg a halálozás adatai, struktúrája, valamint az egészségügyi intézmények működése. Emiatt először szükséges megismerni a korabeli népesedési adatokat.

1. Demográfiai helyzet

A demográfiai struktúra fő pillére a népesség számának alakulása volt. Nagyvárad a dualizmus korában végig az ország nagyvárosai közé tartozott, bár a lakosság szám szempontjából nem illett a szűk élvonalba. A népességnövekedés üteme viszont az 1869–1910-es időszakban országosan is az egyik legmagasabb volt. A dualizmus idején Nagyvárad lakossága az 1869-beli 28 698-ról 1910-re 64 619-re emelkedett. Ez 225%-os gyarapodás, az arányokat tekintve ezzel országosan a negyedik. E növekedés azonban nem a természetes szaporulatnak, hanem főleg a belső mobilitásnak volt köszönhető, mivel a természetes szaporulat évente átlagban mindössze 2,7 ezrelék volt. Nagyvárad korabeli vonzereje igen nagy volt, 1910-ben a lakosság alig több mint egyharmada (36,7%) volt csak helybéli születésű. A bevándorlók enyhe többsége (31,3%) más megyékből, közel ugyanannyi (29,8%) Bihar vármegyéből özönlött be a városba. Az elvándorlás is számottevő volt, azonban a mérleg így is erősen pozitív, ebből a szempontból a közelebbi városok közül csak a fejlettebb iparral rendelkező Temesvár tartott kissé előrébb. A népsűrűség szempontjából Nagyváradot lényegében csak Budapest előzte meg az országban, ez részben az akkori viszonylag kis területnek (48 km²) köszönhető, amelybe

akkor még nem tartoztak bele sem a később kialakuló városzéli telepek, sem pedig a városhoz csatolt szomszédos települések.

A dualizmus időszakát magas, de fokozatosan csökkenő születési arányok jellemzik, a halálozási arányok is kezdetben rendkívül magasak, majd látványosan csökkentek. Nagyvárad népmozgalmi adatainak elemzése is erre mutat, 1880-ban még a természetes szaporulat erősen negatív (–1400), de 1900-ban már pozitív volt (+288). A késő dualizmus idején már kedvezőbbek az adatok. Az 1901 és 1910 közötti évtizedben az élve születések összes száma 16 601, vagyis évente átlagban 1660 volt, míg a halálozások száma összesen 15 110, vagyis évente átlagban 1511. Mindez alapján a természetes szaporulat szerény 1491-es többséget mutatott, ami évente csak 149-et jelent. Ezzel szemben a város legdinamikusabb évtizedének tényleges szaporulata 17 151 fő volt, vagyis a jelentős 15 660 különbözet a belső vándorlásnak köszönhető.

A 20. század első évtizedében a születések száma 1906-ig elég állandó volt, utána növekedés tapasztalható, a csúcst 1813-mal 1909-ben éri el, a legkevesebb viszont még 1901-ben volt, 1540-nel. A halálozás az első éveket leszámítva folyamatosan nő, az 1901-ben regisztrált 1305-ről a legmagasabb 1910-beni 1763-ra. A természetes szaporulat változatosan alakult, a legmagasabb még 1900-ban volt 288, míg a legalacsonyabb és egyetlen negatív az 1905-beli –47 volt. A gyermekhalandóság végig magas maradt, 1901–1908 között 31,3%-volt.

A következő években, a háború kitöréséig nagyjából folytatódott az ad-

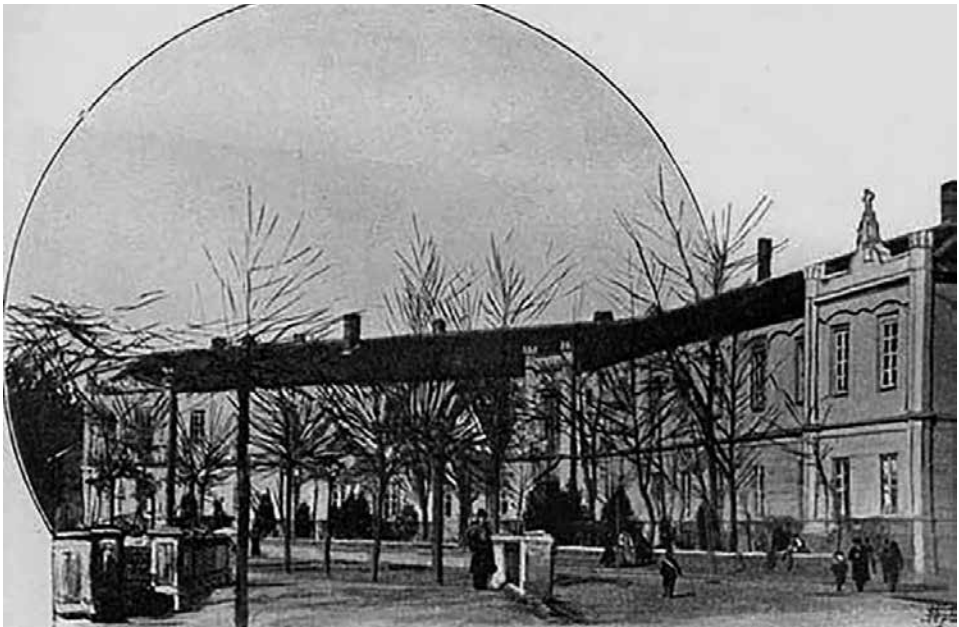
digi tendencia. 1914-ig a születések száma, ha hullámzóan is, de folyamatosan nőtt, a halálozásokkal együtt. A legtöbb újszülött (1946) 1914-ben volt, akárcsak halott (1744), a természetes szaporulat végig pozitív és nagyjából az előző időszaknak megfelelő volt, viszont nem érte el a korábbi csúcst. 1914-ben a város lakossága elérte a 70 374-et.

Az első világháború kitörése kizökkentette Nagyváradot az addigi demográfiai ciklusból, ettől kezdve a visszaesés válik jellemzővé. A születések száma jelentősen lecsökkent, emlékeztetve az 1880 előtti időkre, a halottak száma viszont nagyon megnőtt, így 1918-ban már negatív rekordot döntött 2185-tel, akárcsak a természetes szaporulat is: -1065! A nagy veszteség ellenére 1918 végén – főleg az 1916-tól elkezdődött menekülthullám hatására – Nagyvárad lakossága eléri 71 789 főt. A mozgalmas 1919 év újabb erőteljes

változásokat hozott a népesedési folyamatokban.

2. Betegségek, halálokok

A 20. század elején a közegészségügyi állapotok még sok szempontból emlékeztettek az előző évszázadban kialakulthoz. 1900-ban a halálesetek jelentős része a fertőző betegségeknek volt betudható. Nagyváradon a helyzet valamivel kedvezőbb volt, minden ötödik halálesetet okozták a fertőző betegségek, míg például Temesváron vagy Kolozsváron minden negyediket. A legtöbb halálesetet a tüdőbaj okozta, Nagyváradon ez majdnem kétharmadot tett ki (74,3%). A közegészségügyi állapotról évenként összeállított jelentések gyakran kiemelték ezt. 1903-ban a heveny fertőző betegségek közül a kanyaró lépett fel, amelyet 600-an kaptak el a városban, utána az akkor roncsoló toroklobnak nevezett diftéria

A megyei kórház (Lojanek J. felvétele, in: Borovszky, 1901)

275, a vörheny (skarlát) 137 és a hastífusz 77 esete következett. A halálokok élén a tüdő- és mellhártyagyulladás állt 220, utána gümőkór (tüdőbaj) 208 esetben, ezt aggkori kimerülés, golyva 184, bélhurut 121, szívbaj 106, vérbaj 77, rosszindulatú daganat (rák) 57, görcsök 53, vesebaj 44, agyhártyagyulladás 43 stb. esete követte.

1908 folyamán Nagyvárad kórházaiban 567-en haltak meg, a városban pedig összesen 1457-en. A részletes halálokok betekintést nyújtanak a betegségek gyakoriságának korabeli rangsorába is:

Betegség	Halottak száma
Gümőkór	247
Tüdő- és mellhártyagyulladás	140
Aggkori végkimerülés	82
Veleszületett gyengeség	74
Gutaütés	52
Görcsök	42
Baleset	34
Öngyilkosság	28
Gyilkosság	4
Stb.	

Mindezekből kitűnik, hogy a legtöbben Nagyváradon is a tüdővel és légzéssel kapcsolatos betegségekben haltak meg, összesen 387-en, ami az összes halott 26,56%-a, vagyis több mint egynevede.

3. Egészségügyi intézményrendszer. Kórházak

Az évszázad kezdetén Nagyváradon öt kórházat jegyeztek fel, ezek az Irgalmas Rend Kórháza, a Gyermek-kórház, a Kereskedelmi Kórház, az Izraelita Kórház és végül a Köz-

kórház. Egyébként Magyarországon 1904-ben a kórházak száma összesen 401 volt, az ágyak száma 29 868. Ez már akkor is enyhe növekedést mutatott, de később tovább emelkedett. A korabeli Magyarország két legnagyobb kórháza Budapesten volt, a Szent Rókus 1204 ágygal és a Szent István 1086 ágygal, országosan a harmadik helyen és a vidéki nagyvárosok között az első helyen a pozsonyi állami kórház állt 1000 ágygal, a negyedik a kolozsvári egyetemi klinika 826 ágygal, míg az ötödik a nagyváradai Biharvármegyei Közkórház volt 780 ágygal, közvetlenül megelőzve a pécsi városi közkórházat, amely 750 ágygal rendelkezett.

A haladás nyomán követhető Nagyváradon is, ahol 1908-ban a kórházak száma nyolcra növekedett, e tekintetben a város Budapest után, Pozsonnyal holtversenyben, országosan a második-harmadik helyen állt. Ez még imponálóbb adat, ha összehasonlítjuk az egészségügyi intézmények tekintetében jól álló többi várossal, így például Kolozsváron és Temesváron abban az évben 6-6 kórház volt, de például Debrecen (3), Arad (2) és Marosvásárhely (2) együttvéve rendelkeztek összesen 8 kórházzal! A kórházi ágyak száma Nagyváradon akkor összesen 1056 volt, ezzel Budapest, Pozsony és Kolozsvár után országosan a negyedik. A különbségek viszont itt is látványosak a többi városhoz képest, hiszen például Arad, Brassó, Marosvásárhely és Segesvár városok együttvéve rendelkeztek összesen 1061 kórházi ágygal!

Nagyvárad a betegforgalom tekintetében is kimagaslott, hiszen Budapest után az évi 12 072 beteggel országosan

Bábaképezde

a második és egyben vidéki első, megelőzve mind Pozsonyt (11 280), mind pedig Kolozsvárt (7758).

1908-ban a közegészségügy szolgáltatásában Nagyváradon a következő intézmények álltak:

Közegészségügyi intézmény	Ágyak száma	Betegforgalom (évi)
Biharvármegyei Kórház	780	6992
Izraelita Szent Egylet Kórháza	105	1838
Sztaroveszky Alapítvány Gyermekkórháza	36	384
Magyar Királyi Bábaképezde	57	447
Királyi Törvényszéki Fogházkórház	38	1877
Irgalmas Rend Kórháza	22	286
Waldmann-féle Szanatórium	6	116
Rác-féle Szanatórium és Vízyógyintézet	12	132
Összesen:	1056	12 072

A 19. században is működő egészségügyi intézmények mellett a kórházakhoz sorolt két kisebb kapacitású szanatórium közül Rác Ödön doktor Szilágyi Dezső utcai szanatóriuma és vízyógyintézete volt a jelentősebb. A panziórendszerben működő korszerű intézet használta a korban igen

elterjedt vízyógyómódot, masszázst, gyógytornát stb. Ahhoz, hogy ezek a város számára kedvező arányok kialakuljanak, nyilván újabb egészségügyi intézmények megnyitására volt szükség. A már régebben létrejött alapokra sikerült létrehozni a Sztaroveszky-alapítványi gyermekkórházat, melynek

1902. november 16-án történt megnyitása óta az igazgató-főorvosa Schiff Ernő volt, akinek 1906 decemberében sikerült egy Röntgen-gépet is beszereznie. Az intézmény folyamatosan fejlődött, 1915-ben 4757 bejáró beteget láttak el.

1903-ban ifj. Rimanóczy Kálmán tervei alapján megépült az Ideg- és Elmeorvószati Kórház, az akkor korszerű pavilonrendszerben. Abban az évben még csak részlegesen nyílt meg, a hivatalos átadásra csak 1904. február 16-án került sor. A főépületen kívül kilenc pavilon állt a betegek befogadására. Ugyancsak 1904-ben épült fel a Járványkórház épülete is, ez négy pavilonjában száz ágygal működött.

A kór elterjedésére való tekintettel kemény harc folyt a tuberkulózis ellen, a legjelentősebb fejlesztés az 1912-ben felépült korszerű tüdőszanatórium volt. A tüdőbaj megfékezése érdekében 1906. decemberében megalakult a Nagyváradi Tüdővész Ellen

Védekező Egylet, melynek védnöke Szmrecsányi Pál megyés püspök, elnöke Glatz Antal, Nagyváradi főispánja lett. A szervezet alapszabálya értelmében 1908 májusában a nagyváradi szőlőhegyen, a Dorongosi-völgyben egy barakkokból álló gyógy- és üdülőtelep létesült a szegény tüdőbetegek számára. Az Egylet 1911-ben kérvényt adott be a városi közgyűléshez, amelyben támogatást kért az üdülőtelep helyére építendő 52 ágyas szanatórium létrehozására. Ötven évre 4000 korona évi segélyt kért, azzal a feltétellel, hogy a váradiai előnyt élvezzenek, illetve hat nagyváradi beteget állandóan díjtalanul köteles volt ápolni.

1913-ban a tüdőbeteg-rendelőintézetben 614 beteget kezeltek, ebből 394 volt tuberkulózisos. Az adatokban riasztóan hat, hogy az utóbbiak csaknem fele 181 (46%) volt a 15–30 év közötti. 127 beteget támogattak, akik az államtól és a várostól is kaptak támogatást. Az intézményben Grósz Menyhért,

Tüdőszanatórium

Rimanóczy Szálló és Gőzfürdő

Konrád Jenő, Edelman Menyhért, Julier Vilmos és Balla Vilmos orvosok tevékenykedtek.

1910-ben Nagyváradon már 13 közegészségügyi intézmény volt, ebből hetet a város tartott fenn, egy pedig magánvállalkozás volt, de a város támogatta, öt magánintézet pedig a város anyagi hozzájárulása nélkül működött. Az önkormányzat erre a célra 148 500 koronát fordított. Öt közjótékonyági intézmény is működött Váradon, ebből három a város hozzájárulása nélkül. A másik kettőre 17 600 koronát fordított az eljáróság.

Időközben 1913-ra a kórházak száma Magyarországon 427-re emelkedett. A növekedés a Sebes-Körös parti városban is nyomon követhető, ahol a köz higiéniáját szolgálta még a Rimanóczy-féle gőzfürdő, illetve két egyéb gőzfürdő, az úgynevezett Vas-fürdő az Úri utcán és a rituális tükör- és kádfürdő a

Zárda utcán. Az egészségügyet és az üdülést, szórakozást egyaránt szolgálta a két Nagyvárad közeli gyógyfürdő, a Szent László (másként Püspökfürdő) és a Félixfürdő. Az előbbinek a múlt századfordulón az állandó vendégei száma 596 volt, az ideiglenes vendégeké – akiknek túlnyomó részét a nagyváradiai alkották – 5250 volt. A premontrei rend birtokában lévő Félixfürdőnek 3833 állandó vendége volt.

A világháború kitörése a közegészségügyi helyzet hanyatlását hozta, visszaesve a mintegy fél évszázaddal azelőtti állapotra. Az átvonuló katonavonatok, a városba visszaérkező vagy itt ápolt különböző sebesültek, valamint a menekültek megjelenésével nőtt a járványveszély, romlott a hangulat. Az élelmiszerhiány lassan gyógyszerhiánnyal is párosult.

1914 októberében megalakult a város Járványügyi Bizottsága, amely szá-

mos intézkedést hozott, a betegségek elkerülése érdekében. Az előljárásság és a civil társadalom között a segítézés és az egészségügy terén szoros és általában hatékony együttműködés alakult ki. A háború idején a meglévő kórházak mellett középületeket is kénytelenek voltak hadikórházzá alakítani, károsítva azokat. Nagyváradon 1914 és 1918 között kiegészítő hadikórház is működött.

4. Mentőszolgálat

Az 1900-as években már működött mentőszolgálat a városban, ennek ellenére az 1908-as magyarországi városi statisztika ezt nem tünteti fel. Nagyváradon a mentőszolgálatot, akárcsak néhány más nagyobb városban, mint például Aradon, a külön erre a célra betanított tűzoltók látták el. Legelőször a Nagyváradon létrejött Vörös Kereszt vetette fel egy szervezett mentőszolgálat létrehozását a városban még 1902 februárjában, de végül ez csak később, 1904. október 15-től valósult meg, akkor is csak a tűzoltók, illetve a speciálisan képzett rendőrök által. A város területén hat mentőállomást alakítottak ki, amelyek a tűzoltókaszárnya, a rendőrség székháza, a nagyállomás, a váradoszati rendőrség, a váravelencei tűzoltóság és az ottani vasútállomás rendőrsége mellett jött létre. Rendelkezésükre állt két mentőkocsi és egy betegszállító kocsi, amelyek 1912-ben összesen 701 beteget szállítottak. A közegészségügyet egyéb intézmények is szolgálták, így Nagyváradon 1914-ben 16 gyógyszertár, 10 szegényüggyel és szociális védelemmel foglalkozó intézmény is volt.

5. Orvosok, egészségügyi személyzet

1904-ben Magyarországon az orvosok száma összesen 5122 volt, ami azt jelentette, hogy egy orvosra 3546 lakos jutott. Az orvosok jelentős része, 1299 Budapesten, illetve 754 a 25 törvényhatósági jogú városban működött. A 20. század kezdetén Nagyváradon az orvosok száma 44 volt, a gyógyszerészeké pedig tíz. 1907-ben az orvosok létszáma tekintetében a város országosan a negyedik helyet foglalta el, az élen Budapest állt 1350 orvossal, majd nagy távolságra következett az orvosegyetemmel rendelkező Kolozsvár 71, illetve Pozsony 64, majd Nagyvárad 59 orvossal. Mögöttük Szeged (53), Debrecen (51), Arad (44), Temesvár (43) és Kassa (40) állt. Hasonlóképpen előkelő helyen állt Nagyvárad az egy orvosra jutó lakosok száma alapján. Ebben is kimagaslott a főváros Budapest, ahol 600 lakosra jutott egy orvos, a második Kolozsvár volt 791-gyel, országosan a harmadik Nagyvárad, ahol 960 lakosra jutott egy orvos. Utána közvetlenül Marosvásárhely (1036), Kassa (1132) és Pozsony (1137) következtek. Várad a kórházi orvosok száma tekintetében is az élvonalban volt, 28 orvossal az ötödik Budapest, Kolozsvár, Szeged és Pozsony mögött.

1908-ban a közegészségügyet Nagyváradon 57 orvos, 7 fogász, 70 szülésznő látta el, rajtuk kívül volt 12 önálló gyógyszerész, 23 gyógyszerészségéd, ez összesen 169. Az orvosok többsége magánpraxist folytatott, 15-en kórházban dolgoztak. Rajtuk kívül működtek még a városban katonatorvosok is, nevük azonban általában nem került be a korabeli jegyzékekbe.

Abban az időszakban széleskörű okleveles szülésznő-hálózat is létezett, 1914-ben összesen 95 bába tevékenykedett a városban.

Az első világháború, majd az 1918-ban végbement politikai változások, mint mindent, ezt a fontos ágazatot is érintették, sőt 1919 tavaszán a Nagyváradon is hatalomra került proletárdiktatúra már az intézmények államosítását tervezte. A román katonaság 1919. április 20-i bejövetele ezt ugyan megakadályozta, viszont a végbement impériumváltás következtében bevezetett román uralom rövidesen nagy nehézségeket hozott, melynek következtében a már megszilárdult nagyváradi egészségügyi intézményrendszer rövidesen hanyatlani kezdett.

*

A 20. század elején Nagyvárad egészségügye egy általános felzárkózási folyamat részeseként jelentős fejlődést mutatott. A fővároshoz vagy a nyugati országok központjaihoz képest ugyan számottevő volt az elmaradás, de a korabeli vidéki nagyvárosok szintjéhez hasonlítva itt az egyik legátfogóbb és legfejlettebb egészségügyi struktúra

jött létre. A csúcsideszakban a váradiak helyben megkapták a legjobb egészségügyi ellátást, a súlyos esetekre, aki megtehetette, Budapestre, Bécsbe, esetleg Európa híres gyógyüdülőhelyeire ment gyógyulást keresni. Nagyváradról akkoriban más vidéki városba, például Kolozsvárra, csak nagyon ritka, kivételes alkalommal mentek betegek, a helybeli kórházak viszont a vármegye területén jóval túlról is folyamatosan fogadtak betegeket. A város a késő dualizmus idejében a gyógyszerellátás terén is kimagasló helyet foglalt el, mind a gyógyszertárak nagy száma, mind pedig a hozzáértő gyógyszerészek és a helyben elérhető gyógyszerek által. Nagyvárad tehát a 20. század elején egyértelműen kiemelkedő regionális egészségügyi központ volt.

A világháború kitörése megszakította a fejlődést, eleinte stagnálás, átalakulás, majd az 1918–1919-es zavaros időszakban és főleg az 1919 áprilisában végbement hatalomváltozás után lényeges visszaesés következett be.

Mivel az egészségügyben elért eredmények is örökségünk részét képezik, fontos, hogy megőrizzük az emlékezetünkben.

Irodalom

Barsi Jenő: *A magyar orvosok eloszlása és az ország egészsége*. Budapest, 1909.

Bihar vármegye és Nagyvárad. Magyarország vármegyéi és városai. VI. k. Bihar vármegye és Nagyvárad. Szerk. Borovszky Samu. Bp., 1901.

Fleisz János: *Város, kinek nem látni mását. Nagyvárad a dualizmus korában*. Nagyvárad, 1996.

Fleisz János: *Nagyvárad története*. Kismonográfia. Nagyvárad, 2011.

Jelentés Nagyvárad-városi tüdőbetegrendelő intézet 1913. évi működéséről. Közli dr. Grósz Menyhért főorvos. Nagyvárad, 1914.

Jelentés a Nagyvárad Városi Sztaroveszky Alapítványi gyermekkorháznak 13. (1915) évi működéséről. Nagyvárad, 1916.

A magyarországi közegészségügy szakterületeinek történetéből 1876–1944. Összeállította: Kapronczay Károly. Budapest, 2010.
Kőszeghy József: *Nagyvárad város közintézményeiről.* Nagyvárad, 1913.
Péter H. Mária: *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai.* Kolozsvár, 2002.
Turán Bódog: *Magyarország közegészségügye az 1904. évben.* Budapest, 1906.

Statisztikák

Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. Budapest 2. kötet, 1904; 42. k., 1912; 46., 48. k., 1913; 50., 58., 61. k., 1916; 70. k., 1924.
Thirring Gusztáv: *A magyar városok statisztikai évkönyve.* Első rész. Budapest, 1912.
Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája.* II. Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy megye. Népszámlálási adatok 1850/1869–1992 között. Csíkszereda, 1999.

Búcsú Kupán Árpádtól

Újra elvesztettünk egy nagy embert. Kupán Árpád 2023. november 14-én hunyt el, 85 éves korában, Budapesten. Óriási veszteség ez nemcsak a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaságnak, hanem az egész történelemszótársadalomnak.

1938. január 1-jén született Dobrán, a romániai Szatmár megyében. Elemi iskoláit szülőfalujában, a középiskolát Szatmárnémetiben végezte, majd a Kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Történelem-Filológia Karán nyert szakképesítést 1954–1958 között. Sikeres tudományos diákköri tevékenysége miatt szakírányítói – Jakó Zsigmond, Csetri Elek, Jordáky Lajos professzorok – a kutatói-történelmi pályára ajánlották. Főleg könyv- és könyvtártörténettel, művelődéstörténettel kapcsolatos témákkal foglalkozott, de érdekelte a néprajz is, amelynek megismeréséhez ifj. Kós Károlytól kapott támogatást.

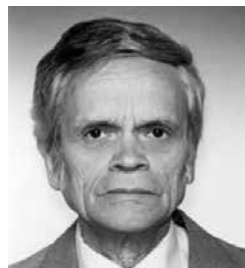
Az egyetem elvégzése után a székeslyudvarhelyi Dokumentációs Könyvtárhoz kapott kinevezést, de mint papi család sarját, származása miatt megakadályozták az állás elfoglalását. Így Udvarhely környéki iskolákban tanított. Két év után sikeresen versenyvizsgázott a gyulafehérvári Batthyaneum tudományos könyvtárának könyvtárosi állására, de a tanügyi hatóságok csak egy év után engedték el, ám akkorára az állást már betöltötték mással. 1962-ben Nagyváradra jött, ahol ideiglenesen alkalmazást nyert az Állami Levéltárban. Itt hasonló okok miatt nem végleges-

sítették, s visszaszakerült a tanügybe. Előbb a szilágysági Kárásztelken volt egy évet, majd 1964-ben kérésére a bihari Mezőtelegdre helyezték, ahol 2001-ig, nyugdíjazásáig tanított.

A kényszerűségből vállalt tanári pályát hamarosan sikerült élethivatássá változtatnia, megszerette és odaadással végezte az oktató-nevelő munkát. Tanítványaival köri tevékenységeket is szervezett, és egy kisebb múzeum anyagát gyűjtötte össze s állította ki az iskola folyosóján. Eredményeinek elismeréseként elnyerte az „érdemes tanár” címet. Később elvégezte a nagyváradai művészeti népiskola színházrendezői tanfolyamát. Ezt a tevékenységét is kitüntetésekkel jutalmazták.

Ez időben gyűjtögette Mezőtelegd történetére vonatkozó forrásokat, adatokat, majd 1980-ban megírta Mezőtelegd monográfiáját, az akkori igényeknek és lehetőségeknek megfelelően. Ennek a munkának részletei bekerültek az 1996-ban megjelent *Mezőtelegd története* című könyvben, kiegészítéseként Sass Kálmán 1935-ben megjelent munkájához. Ezt a kötetet Varga Árpáddal, tragikus sorsú fiatal történésztársával együtt állította össze.

2000-ben jelent meg első önálló kötete *Mezőtelegd iskolatörténete* cím-

mel, a *Partiumi füzetek* 15. köteteként. Ekkor kapcsolódott be a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság munkájába, melynek élete végéig tevékeny tagja volt. Rendszeresen jelentkezett a meghirdetett pályázatokon. 2002-ben *Mezőtelegd iparosításának történetéből* című tanulmánya I. díjat nyert. Ezután a pályázatot elbíráló zsűri tagja, majd elnöke lesz.

2003-tól a Jubileumi Rákóczi Évek, majd a Bocskai Jubileumi Évek szervezőbizottságának tagja. Ezek keretében egy sor előadást tartott, amelyek megjelentek nyomtatásban is. Összeállította a felekezeti középiskolák számára készített pályázati anyagot és könyvészetet.

2004-ben megjelent *Szabadkőművesek Nagyváradon* című könyve, a Nagyvárad Ady Társaság kiadásában, amely rendkívüli érdeklődésnek örvendett. E témában úttörőnek tekinthető nagyívű tanulmánya rengeteg tévhitet oszlat el a szabadkőművesek fogalmával és tevékenységével kapcsolatban.

2005-ben a *Magyar Napló*, a Magyar Írószövetség lapja *Az év esszéi* című ünnepi kötetébe beválogatta egyik írását, s így elsőként képviselte Nagyváradot e jelentős kiadványsorozatban. Szintén 2005-ben jelent meg *Mezőbikácsi hősök és áldozatok a 20. század tragikus sodrában* című munkája, mely szintén kevésbé kutatott kérdéseket tárgyal.

Értékelve tudományos és szervezői munkásságát 2005-ben a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság Fényes Elek-díjjal tüntette ki.

2006-ban az 1956-os forradalom ötvenéves évfordulójára megírta *1956 emlékezete Biharban* című kötetét. 2007-ben *A mozi évszázada Nagyváradon és Ősi magyar falu a peremvidéken. Nagyszántó története* című kötetei jelentek meg. 2008-ban megírta *Hűség és helytállás. Biharszentjánosi krónika* című kötetét. 2015-ben *Új borsi krónika*, 2019-ben *Kisszántó és Nagyszántó párhuzamos története alapításuktól a 19. század végéig* című kötetei jelentek meg.

Mindezek mellett számos cikke és tanulmánya jelent meg a *Várad* című kulturális folyóiratban, a *Zilahon* megjelenő *Hepéhupában*, az *Erdélyi Naplóban*, a *Bihari Naplóban*, a *Partiumban*, a *Honismeretben*, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület kalendáriumaiban. Meg kell említsük, hogy az utóbbi években számos előadást tartott különböző rendezvényeken, megemlékezéseken, ünnepélyeken.

Sorsfordító évek. Válogatáskötet a szerző 80. születésnapjára című kötetének előszavában a következőket írta: „...Ha hív az Úr, bátran követem. / Drága szeretteimnek üzenem / Hú ragaszkodásom végtelen. / Ha szívünkben őrzik emlékem, / Nem volt hiábavaló életem.”

Drága barátom, ígérhetem, hogy valóban örökké őrizzük emlékedet szívünkben. Nyugodjál békében, pihenésed legyen csendes.

Dukrét Géza,
*a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő
és Emlékhely Társaság elnöke*

Fülöp László

Vajasd református egyházközségének életéről (1667/1744)

A település első, átírásban fennmaradt adatai 1238/1296–1301-ből Wojasd alakban maradtak fenn¹. A helység a földrajzi etimológiai szótár szerint arról a vízfolyásról kapta a nevét, amely mellett települt. A Vajas(d) vízneveink a magyar vaj főnévből keletkeztek. Ezek olyan vízfolyásokra, álvízre vonatkozhattak, amelyeknek felszíne irizált², mivel zsiradék úszott rajta. Az ilyen vizeket nem itták meg a jószágok. A falunak 1913-ban 871 magyar és román református, illetve görögkatolikus lakója volt. Ekkor még Alsó-Fehér vármegye Nagyenvedi járásához tartozott, de Trianon óta megszakítás nélkül Románia része.

A község élete már akkor is nagyon szorosan összefüggött és kapcsolatban volt a tőle északra fekvő, közeli Tövissel³, a mai kisvárossal. Ezért érdemes részletesebben ismertetni ennek történetét is, hogy teljes legyen a képünk mind történelmileg, mind vallási szempontból. Neve első említése 1293-ban Thyues írásos alakban

maradt ránk, amely a magyar tövis főnévből keletkezett.

A Fehér megyei település Gyulafehérvártól északra, körülbelül 17 kilométerre található. 1913-ban 3589⁴, ma 5585 fő lakja⁵. A német neve Dreikirchen. Ez a „három templom” jelentésű helynév arra utal, hogy lakói három különböző hitgyülekezethez tartoztak, s mindegyiküknek volt temploma. Ezek az építési idejükkal a következők: a mai református templom 1293 előtt épült katolikus plébániatemplomként. A mai római katolikus ferences templomot és a kolostort Hunyadi János építtette hálából a marosszentimrei csata emlékére 1442–49 között. A görögkatolikus (a 18. század első feléig ortodox) templomot pedig 1586 és 1598 között építették. (Érdemes megjegyeznünk, hogy ebben a faluban, Tövissben töltötte 1455 karácsonyát Kapisztrán Szent János (1386–1456, Újlak), aki a nándorfehérvári diadal után a táborban dülő járványban, pestisben hunyt el.)

1 Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára* II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. p. 722.

2 Jelentése a szivárvány színeiben játszó.

3 Kiss: i. m. p. 679.

4 Lelkes György: *Magyar helységnév-azonosító szótár*. Argumentum, Budapest, 2011. p. 685. és 708.

5 Wikipédia: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Tövis_\(település\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Tövis_(település))

Tövis 1314-ben már plébánia, a templom titulusa Kisboldogasszony volt. 1319-ből ismerjük első plébánosa nevét is: Dominicus⁶. Az akkori falu (és környéke) lakói 1564 körül reformátusok lettek. Csak 1701-ben alapították újra a római katolikus egyházat nagyon kevés számú, úgynevezett szórványhívóval. Mindezt igazolja, hogy még 1910-ben is csak 576 személyt jegyeztek fel, 1917-ben pedig már huszonegy filia(!)⁷ tartozott hozzá, a környező közelebbi-távolabbi falvak közt maga Vajasd is, ahol megmaradt néhány család a római katolikus hiten. (E huszonegy településen összesen 22 378 fő élt. A római katolikusokon kívül református 10 879, görögkatolikus 10 923) Azt még elképzelni sem tudjuk, hogy az akkori útviszonyok, távolság, megközelíthetőség, időjárási viszonyok stb. mellett hogyan tudta a plébános ellátni tevékenységét (mise, áldozás, esketés, temetés) ezen a nagy területen még akkor is, ha netán volt káplánja.

Az itt leírtak alapján látható, hogy ezen 17. századi kis települések mennyire egymásra voltak utalva, életük, sorsuk közös volt, és kénytelenek voltak egymáshoz alkalmazkodni. Mindez kiderül írásunk harmadik részéből.

Amint fentebb említettük, Tövis és valószínűleg Vajasd lakói is 1564 körül református vallásúak lettek. A falu lakosainak át kellett szervezni az életüket, szokásaikat, és szigorúan alkalmazkodni az újabb vallási körülményekhez.

6 *Magyar Katolikus Lexikon*. Internet. Oldalszám nélkül.

7 Alsógáld, Alsóorbó, Borosbenedek, Csáklya, Diód, Diómál, Felgyógy, Felsőgáld, Felsőorbó, Gáldtő, Havasgyógy, Kismindszent, Koslárd, Középorbó, Magyarkapud, Marosbél, Mihálcfalva, Obrázsa, Pacalka, Tibor, Vajasd.

Ezért az ott élők egy nagyon reális és teljesíthető írásos megállapodásban egyeztek meg az egyházközösségük és az ahhoz tartozó falvak prédikátora és iskolamestere eltartását, vagyonát illetően (sajnos a hozzá tartozó települések nevét nem foglalták írásba). Ennek az okmányoknak külön története van, ezt szeretnénk az olvasóinkkal ismertetni:

Korabeli, 19. század végi átírásban dr. Reiner János⁸ közölte azt, és hagyta az utókorra. Közleménye 1889-ben⁹ jelent meg. Ez három részből áll: az első mai szemmel nézve egy „körmönfont jogászi” bevezetés, amely mindvégig a foglalkozására utal. Nyelvezete archaikus, megfogalmazása néhol nehezen érthető az olvasó számára, ugyanakkor nagyon precíz, pontosak az adatai és a megállapításai. A harmadik fejezete Gyulafehérvár város 1705. év január-februári kiadásainak és bevételeinek számadása.

Ismertetésünk második, az itt bemutatandó, azaz a középső fejezetét elkülönülten, más betűtípussal és mérettel közli Reiner János Vajasd reformátusainak az egyházi és a világi hatalom (az esperes és segédei, a fejedelem, a nemes vármegye szolgabírája) részéről elismert és teljes hitelességű följegyzés másolatát. A bevezetőjében így ír erről a közlő: „Az ismertetni szándékolt okmányok egyike 1744-ben készült másolat¹⁰ a gyulafehérvári ev. ref.

8 Élt 1865–1938 között. Jog- és államtudományi doktor, egyetemi magántanár, a MTA levelező tagja. Középkorait Gyulafehérvárt végezte, később ott végzett levéltári kutatásokat.

9 Dr. Reiner János: *Gyulafehérvár városa levéltárából*. Történelmi Tár. Budapest. 1889. p. 678–685.

10 Az átíratot Pelsőczy János készítette. A neve előtt írt rövidített nagybetűkből nem derül ki a foglalkozása.

A vajasdi református templom

tractus jegyzőkönyvében foglalt, 1667-ben eszközölt canonica visitatio¹¹.” Mint megtudjuk, az eredeti följegyzés 1658-ban az eklézsia összes irataival elveszett, amikor a „pogány” tatárok azt fölégették. De mint kiderül az okirat főrészének szövegéből, valójában nem az volt a legelső írásba foglalt egyezség. Ugyanis már az is „az akkori idősebb és régibb emberek és hallgatóknak hite után...” íratott le ekképpen 1667 augusztusában.

Ezután következik a mindenkori prédikátor fizetése, amely három részből állt: pénzösszegek, természetbeni juttatások és a hívek által elvégzett munka. Az adó minden házas ember részéről egy-egy forint volt, özvegyasszony esetében 50 pénz (ennek nemét nem nevezik meg). A temetés és

az esketés után 50 pénz járt. Minden háztól két-két véka búzát, egy tyúkot és egy kenyeret szolgáltatott be a hívek. Tűzre való fáért vagy három forintot, vagy pedig hét szekér fát adtak. Harmadsorban pedig a prédikátor két hold földjét fel kellett szántaniuk, elboronálni és bevetni azt a lelkész búzájával, valamint a földet a későbbiekben is művelni. Utána egy nagyon szigorú megjegyzést írtak le: „E szántásnak dolgában sem Péter, sem Pál, sem magyar sem oláh ki nem vétetik, hanem ebben minden marhás embernek¹², nemes és lakónak... concurrálni¹³ kell...” A további mondatokban még leírják, hogy ez alól a cigányok sem kivételek, és nemcsak a vajasdi lakókra vonatkozik mindez, hanem az egyházközség

11 A tractus épületszárnyat, a canonica visitatio pedig egyházlátogatási jegyzőkönyvet jelent.

12 Feltehetően itt minden igavonó állattal bírós lakosra utal.

13 Gondoskodni.

többi falujában élőkre is. Az idézetből szeretnénk kiemelni a „sem Péter, sem Pál” részletet. Úgy látszik, hogy ez a naptári közös névnap, június 29-e már akkor is használt és nagyon ismert magyar szólás lehetett, ha „mindenki” jelentésben belevették a megállapodásukba az ott élők.

Ezután olvasható a „scola mester” fizetése. Mint tanult ember szintén nagy tiszteletnek örvendhetett Vajasdon. És egyben azt is bizonyítja, hogy gyermekeiket alsóbb szinten taníttatták, fontosnak tarthatták azt, hogy tudjanak írni, olvasni és számolni. (Ne feledjük, hogy mindez már az 1658 előtti időre is vonatkozott!) Ez az iskola feltehetően csak 1–4. osztályos lehetett, ahol egyetlen tanteremben együtt oktatta a tanító a gyülekezetet fiúgyermekait, ugyanis a lányok taníttatása ebben a korban még nem volt szokásban. Az iskolamester fizetsége szerényebb volt: évente minden embertől (ez családot jelenthetett) 50 pénzt kapott, a temetés után 25 pénzt, hisz a későbbi szóhasználatnál élve mindannyian kántortanítók voltak. Minden háztól egy-egy kenyeret, egy tál étket, egy véka búzát, valamint három szekér tűzifát adtak a mesternek.

A következő részben az egyházközség „örökségeit” sorolják föl. Ezen a régi és mai parochiális ingatlanokat kell értenünk, amelyeket a mindenkori lelkész és iskolamester haszonvételi joggal birtokolt. Ez a felsorolás azért értékes, mert megörökítette néhány ott élő szomszéd nevét (ugyanis a helyrajzi számok híján ezzel azonosították az épületet, a szántót, a rétet). Illetve írásban fennmaradt több földrajzi név (mikrotoponímia), amely az ingatlanok helyét jelölte meg Vajasd falu (bár

többször városnak írják) határában. A felől és alól szavak a bal és a jobb oldali szomszédokra utalnak. A dülő szót ma is használjuk, a láb és a nyíl kifejezés azonban már kiavult jelentésű szavaink. A „láb” a hegy alján lévő lankás, még megművelhető területet jelentette, a réteknél előforduló nyíl szónak a jelentése pedig: „sorshúzás útján osztályrészül jutott földdarab vagy erdőrészt”¹⁴. A prédikátor házának szomszédjai felől Szatmári István, alól Balog Péter; az iskolamester háza helyének felől a templom, alól pedig Lippai Istvánné háza volt. (Ezt az iskolát később eladták, és az újabb iskolahely szomszédja felől Borbély Tamás lett.) Még egy-egy hold szántóföldje volt az egyháznak a következő helyeken (amennyiben körülírással éltek, azt megtartottuk, ugyanígy a kis- és a nagybetűs alakokat is): Külső láb – szomszédjai a már említett Szatmári István és Balog Péter; Közép láb; Ricze dülő; Bilak alatt; Hosszú láb a kert alatt; a Köves úton az ország útjára dülőben; és végül két hold föld zálogosan (zálogban).

A rétek: egy zálogosan; Krakó felől hosszú nyilas; a harmadik ugyanitt, idebb a forrás felé.

Ezután következik egy nota bene, (azaz: jól jegyezd meg) megjegyzés. A szomszédos Gáldtón lakó Szilágyi András és Diósi Sára nevű házaspárnak egy „három köves” malma volt Vajasdon, a patakon. Csak a „vajasdi uramék engedelméből” tudták e területen azt megközelíteni, ezért a falunak dézsmát voltak kötelesek fizetni.

¹⁴ Szamota István: *Magyar oklevél-szótár*. Budapest. 1902. p. 696.

Mindez után olvasható még egy rövid utóirat, amely azt rögzíti, hogy van a „városnak” egy földje, amely után a dézsma (ez 12 kalangya¹⁵) az ekléziát illeti.

A szerző elgondolkodik a következőn: a több évszázad alatt történt tulajdonváltások, az államosítás és a rész-

leges nyelvcsere változása miatt vajon ezek közül a családi és földrajzi nevek közül hány maradt meg Vajasd lakói körében napjainkra. Mennyire alakultak át e régi dokumentumok szabályai, meg-egyezései, őriznek-e még valamennyit az itt ismertetett régi hagyományból a református egyházközség lakói?

15 Kalangya: learatott gabonából rakott kereszt, kepe.

Milyen lesz Várad 1999-ben?

A *Nagyvárad* című napilap 1927-ben, az egyik decemberi lapszámban *Milyen lesz Várad 1999-ben?* címmel közölt cikket. A cikk írója meglátogatta a városháza második emeletén lévő irodájában a város akkori főmérnökét, Kószeghy Józsefet.

„Az asztal mögött egy elegáns ur ül. A szemei előtt egy világoskeretű szemüveg, az arca komoly, egy modern kereskedő benyomását teszi. Azé az angol kereskedőt, aki olyan biztosan mozgatja szervezetét, mint ahogy egy virtuóz a hegedűjén játszik. Hidegen gondolkodik, s energikus, és mindenképp előtt alkot és teremt.”

Ezen szavakkal méltatja az újságíró azt az embert, akinek az első világháború előtti város a kinézetét köszönheti, hiszen az ő tervezőasztalán születtek meg azok a tervek, amelyek megvalósítása megteremtette az akkori időknek megfelelő modern várost. „Vagyis inkább azt a várost, amely 1914-ben volt, a háború kitörésekor, mert azóta semmit sem fejlődött”, olvashatjuk a cikkben.

A cikkíró pedig arra kíváncsi, hogy milyennek képzelik az addigi építők a várost 1999-ben, vagyis a század-és ezredforduló előtti esztendőben. Ezért három véleményt is meghallgat. Kószeghy után felkeresi irodájában Eichner Ernőt, a köztisztasági vállalat vezetőjét és Szemes Antalt, a villamos-sági vállalat igazgatóját.

A Főutca képe

„Természetes, hogy ez érdekel mindenkit, hiszen annyira szeretjük mi ezt a várost, amelyet verejtékünkkel és vérünkkel is öntöztünk, és amelyhez úgy hozzátartozunk, mint az anyához a gyermek. A szegény, beteg fáradt anyához aggódó, szerető gyermeke”, fejeződik be a cikk bevezetője.

Persze, hogy szinte mindenkit érdekel a jövő, hiszen a váradi emberek jelmondata akkoriban a hírszögedi

mondás volt: „Várad nem volt, hanem lesz!” Mert abban mindenki bizakodott, és ez volt a városi főmérnök véleménye is akkoriban, hogy a pangás ideje elmúlik és megkezdődik az építés korszaka. Akik látták a gyors fejlődést 1902-től 1912-ig, azok azt képzelték akkoriban, hogy amennyiben a város abban a tempóban épül és fejlődik, az ezredfordulóra egy szép, nagy, modern település lesz Nagyvárad. Mivel a belterületen sok kert és beépítetlen telek volt akkoriban, az volt az elképzelés, hogy ezeket kellene beépíteni előbb, majd azokra a házakra, amelyekre lehet, emeleteket kell húzni, így az akkori területen akár ötször annyi embernek is lehetne lakása. Ezután lehet arra gondolni, hogy kifelé terjeszkedjen a város. Az akkori elképzelések szerint, mivel Biharpuspöki felé, a hat kilométeres út mentén, hatalmas terület van, oda egy új városrész elférne.

De lássuk, hogyan is képzelte a város főmérnöke a továbbiakat. Szerinte a legnagyobb változáson az utak fognak átesni. Ezeket kiszélesítik, középen virágos parkokat alakítanak ki, kétoldalt járdákkal. A villamos a magas vonalakon megy majd, a főutak felett. Ez azonban inkább a teherforgalmat, az áruellátást bonyolítja majd le, és az átutazó turisták veszik inkább igénybe. A város tulajdonképpeni teherforgalma egy olyan villamosvonalon fog lebonyolódni, ami a velencei állomást az őssi állomással köti össze. A váradoSSI állomás lesz a tulajdonképpeni teherpályaudvar.

A főutak mellett sokemeletes házak állnak majd, amelyek hidakkal lesznek összekötve. Könnyen beszerezhetőek lesznek a kis egyszemélyes repülőgépek, amelyekkel könnyen eljut az ember ahová akar. A nagyobb házak

tetején miniatűr légikikötők lesznek, boltokkal, mozival, gőzfürdővel és egyéb, a kényelmet szolgáló helyekkel. A Szent László tér fölé hatalmas repteret képzeltek el a nagyobb gépeknek, amik a városok közötti forgalmat bonyolítják le és a postát szállítják. A Sebes-Körösön kis hajókkal vízi forgalom lesz, és csak egy-két híd köti össze a partokat a sétálók számára.

Az elképzelések szerint mindent az elektromosság hajt majd, de a benzomotorok tökéletesítésével sok új, főleg egyszemélyes jármű fog közlekedni. Földalatti vasútban nem gondolkodtak elődeink, mert a város altalaja nedves, ezért szinte lehetetlen az alagutak fúrása.

A váradi köztisztaságról bizakodón nyilatkozott a másik meginterjúvolt személy, Eichner Ernő, az illetékes vállalat vezetője. Szerinte mivel a forgalmat nem lovaskocsik bonyolítják le, az így éhen maradt verebek is kipusztulnak! (Ez sajnos napjainkra meg is történt.) Port se nagyon találunk majd, hiszen mindent aszfalt borít (sajnos ezt is megértük), és locsológépek járják majd a várost, hogy kellemessé varázsolják az utcák hőmérsékletét. (Hááát...) Már akkor arra gondoltak, hogy a háztartási szemét nagy érték lesz, hiszen ki lehet válogatni az újrahasznosítható anyagokat, és a többit tüzelésre használják majd fel. Ezért nem is kerül az utcára szemét. A temetkezést is modern módszerrel képzeltek el elődeink. Természetesen hamvasztásra gondoltak, az urnákat pedig vagy otthon, vagy erre épített mauzóleumban képzeltek elhelyezni.

A harmadik interjúalany Szemes Antal mérnök volt, a villamosmű igazgatója. Ő úgy képzelte el, hogy a Bihari-hegyek vízerőmű-telepei fogják

A Kishid környéke

A Nagyvárad napilap cikkében megjelent grafikákat Topschall Vilmos mérnök készítette

ellátni a megnövekedett várost árammal. Az ott megtermelt áram különlegesen szigetelt kábeleken, 200 ezer voltos feszültséggel jut majd el a villamosmű modern kapcsolótáblájához. A sötétség mint fogalom megszűnik, nem lesz többé éjszaka, a közvilágítás nappali fényt áraszt majd, vakító reklámok világítják meg az eget. Az utcákat és tereket árammal fogják fűteni télen, a házakról nem is beszélve. A háztartásokban robotok veszik át a munkát, tehát mindent elektromos alapon képzeltek el a régiek. A vízszolgáltatást is modernizálni fogják, és szintén a Bihari-hegyek óriási víztartalékait veszik majd igénybe az utódok. Tűzoltásra külön vezetékeket építenek, de a magas épületeknek külön háziszivattyú rendszerük lesz az

ivóvíz számára. A másik kiépített hálózat a meleg víz számára lesz, és az egész várost kiszolgálja majd. A vízpazarlást megszüntetik, mert elmés szerkezetek gondoskodnak majd arról, hogy senki ne vegyen több vizet a szükségesnél. A szennyvizet a föld alatti vezetékeken vezetik ki a városból szennyvízkezelő telepekre, ahol vegyészek fogják kierni az értékes anyagokat.

Végül lássuk, milyennek képzeltek el az ezredforduló társadalmi életét az 1927-ben élők.

A lapok óriási terjedelemben jelennek meg, és minden órában lesz egy kiadás. A szerkesztőségeknek könnyű dolguk lesz, mert a technika minden vívmánya rendelkezésükre fog állni. A filharmonikusoknak lesz igazán könnyű dolguk. Valamennyi zenész szárnyas gépekre száll, és fent a magasban tartják koncertjeiket. Lehet, hogy még autók is fognak járni, de zajtalanul, mert ezek is akkumulátorral működnek. A tűzoltóság repülőosztág lesz, és műzapporral árasztja el az égő épületeket.

Színház sem lesz már a régi formájában, mert a revüelőadásoknak nagy tér fog kelleni, mértéktelen fény- és hanghatás és tömegjelenetek, ezért a hegyekben tartják majd a produkciókat. Odajutni és haza 5-5 perc kell. Végül, de nem utolsósorban élt a remény, hogy 1999-ben talán már rádiót is lehet hallgatni Váradon...

Nem mondhatjuk, hogy nem volt fantáziájuk a jeles férfúknak, de valljuk be, nem is lehetetlen mindaz, amit ők megálmodtak, sőt néhány ezek közül az akkor fantazmagóriának tűnő ötlet közül, ha nem is nálunk, de máshol már megvalósult.

Farkas László

A költészet zamata

Líraiság versben, borban – talán ekként jellemezhető leginkább a *Várad* folyóirat februári író-olvasó találkozásának lényege. Az összejövetel vendége **Csávossy György István** volt, akivel Dénes László felelős szerkesztő beszélgetett. Az irodalmi délutánt az újonnan megnyílt nagyváradai Román–Magyar Kulturális Központban (ami a Kolozsvári úti, átalakított és felújított egykori váradvelencei római katolikus kultúrházban működik) tartották meg. A rendezvényt a *Várad* folyóirat és a Szent László Egyesület szervezte a házigazda Gheorghe Şincai Bihar Megyei Könyvtár partnerségével.

A költő és borász, borbíró Csávossy György István mesélt életének különféle szakaszairól, arról, hogy miként vezetett útja a borászat felé, továbbá hogy miért kezdett verselni. Megható és vidám anekdoták, szomorkás és szívvidító versek egyaránt elhangzottak. A költészetnek megvan a maga máмора, másfelől egy érzékeny lelkületű, jó borász az istenadta nedűkben fölleli a líraiságot.

A meghívott először az életútjáról beszélt dióhéjban. Kolozsváron született, ám gyermek-, illetve kamaszéveit Csombordon, majd Nagyenyeden töltötte. Egyetemi tanulmányait a szülővárosában végezte, majd Temesvárra került. Édesapjának bánási kötődése is van, ezért a Béga-parti városban sem érezte magát idegennek. Mindezek miatt Csávossy György István egyszerűen csupán annyit jegyzett meg: „Erdélyi vagyok”.

A szilágysomlyói Sylvania pezsgőgyárban több mint tizenöt évig dolgozott mikrobiológusként, minőségellenőrként, sőt rövid ideig igazgató is volt. Évi négymillió palack pezsgő volt a termelésük az „átkosban”...

Hogy mi mindent jelent borásznak lenni? „A szőlő és a bor szeretete bele van kódolva az emberi génállományba, de szendergő állapotban van jelen egészen addig, amíg a kiválasztott, elültetett szál szőlővessző után az ember először veszi kezébe a metszőollót, először örül a letisztult újbornak, és először cseppent belőle a pince padlójára köszönéként a Fennvalónak, aki az éltető esőt és napsugarat adja” – mondta Csávossy György István. Arról is vallott, szeretett édesapja, néhai Csávossy György költő, színműíró, mezőgazdasági szakíró, középiskolai és egyetemi oktató (aki egy ideig a bihardiószegei vincellériskolában is tanított) nem próbálta őt mindenáron a borászkodás felé terelgetni, ám mégis úgy alakult, hogy a növényvédelemtől eljutott a borászatig.

Az ifjabb Csávossy '94-ben került Nagyváradra, jelenleg nyugdíjas, borbíróként rendszeresen zsűriz különféle borversenyeken. Édesapja 2015-ben bekövetkezett halála rettenetesen megviselte, nagyon nehezen dolgozta fel az elvesztését. Ezután kezdett verseket írni valamiféle különleges sugallatra. Ezt afféle ezoterikus csodának tartja. „Első igazi könyvem a 2020-as *Apám könyve*. Nem is lehetett volna

más a címe.” Az unokája megszületése után publikált gyermekverseket is, *Maci mese* címmel jelent meg gyermekverskötete 2022-ben.

Csávossy György István jóvoltából a borversenyek hangulatába is bepillanthatott a közönség. Legutóbbi verseskötetéből, amely a múlt esztendő végén jelent meg, szintén ízelítőt kaptak a jelenlévők. A verseskönyv címe, témája mi más lehetne, mint az örök bor, a címe épp ezért *Vinum aeternum*. A kötetben található „borverseket” a budapesti Győrfi András kiváló rajzai illusztrálják, aki „remek festőművész, de még jobb grafikus”. Széleseben, igencsak rövid idő alatt nagyszerű illusztrációkat készített a tréfás és komolyabb hangulatú versekhez.

Szóba került, hogy Tokajban a magyar borkultúráért emlékérmeket kaptott, amit persze örömmel fogadott. Csávossy szerint bárki lehet borász, akiben él a szőlő és bor iránti szeretet, és veszi a fáradságot, hogy megtanulja, elsajátítsa a szükséges technológiákat, szakmai tudnivalókat. A felolvasott borversekből meg egyebek mellett kiderült, milyen Adyval a teraszon, mit jelent a májról való értekezés és miféle óda szól a kocsonyáról.

A beszélgetés vége felé a résztvevők megkóstolhatták a költő által felkínált kaliforniai chardonnay-t, hogy úgymond ne legyen elérhetetlen a múzsa. A jó hangulatú találkozó dedikálással fejeződött be.

Tóth Hajnal

A megbocsátásról

Mahátma Gandhi indiai politikus, szellemi vezető egyik gondolatát idézzük a rejtvényben a **vízszintes 1.** és a **függőleges 21.** alatt.

VÍZSZINTES: 13. A francia kártya egyik színe. 14. Női ruha dísz. 15. Folyó K-Ázsiában. 16. Farkas. 18. Ív alakú. 20. Óra méri. 21. „A férfi sorsa ...” (Jókai). 22. Szárít. 24. Folyó Kárpátalján. 26. Gallium vegyjele. 27. Török férfinév 28. ... grófja – Rossini operája. 29. Velence ha-

tárai 30. Romániai költő, író, tanár, műfordító (Ádám, 1909–2009). 32. Hegyi turistaház. 34. Részben megmarad! 36. Magyar színésznő, tévés műsorvezető (Kata). 37. Pi ..., amerikai kalandfilm (2012). 38. Kitar. 40. Részvénytársaság (röv.). 41. Tiltás. 43. Kilátásba helyez. 44. Kossuth-díjas költő, műfordító (Gábor 1929–1987). 46. Áttelelő (növény) 48. Karszék páros betűi. 49. Élelemmel lát el. 51. Hibás. 53. Kutatni kezd. 54. Részben ráomlik. 56. Megkülönböztető jegy.

1	2	3	4	B	5	6	7	8	9	Á	10	11	12	E
13					14						15			
16				17		18				19		20		
21				22	23					24	25			S
26			27						28				29	
Y		30				31		32				33		
34	35			36						37				
38			39		40			41	42		43			
44				45		46				47		48		
49					50			51			52			N
53			54			55		56					57	
S		58				59		60				61		
62	63			64	65					66	67			68
69			70		71				72		73			
E				C						A				

57. Szélein fogy. 58. Némán jelel. 59. Kézimunkázik. 61. Perui és spanyol gépkocsijel. 62. Motorbelső! 64. A másik helyre. 66. ... Masou (1934–1997) japán festő, szobrász, keramikus. 69. ... királynője – Goldmark Károly operája. 71. Esőverte. 73. Miatta.

FÜGGŐLEGES: 1. Hordó úrmértéke. 2. A ponttyal rokon folyami hal. 3. Fák sokasága. 4. India szövetségi állama. 5. A nagy varázsló. 6. Pintyféle kis madár. 7. Maró hatású. 8. Káin testvére. 9. A -tól párja. 10. Szélein sárga! 11. Amely időpontig. 12. Szultánban van! 17. Égéstermék. 19. Színészek szereplési körútja. 23. Kopár, természetben. 25. Mohón fogyasztja. 27. Osztrák és norvég autójel. 28. ... Kenzaburo, Nobel-díjas japán író. 29. Hibázás. 30. Amely időre. 31. Megbízást irányít. 32. Francia festő, grafikus. 33. Edgar ... (1834 – 1917), francia festő, szobrász. 35. Asztalos szerszáma. 39. Észrevesz, rálel. 42. A lábaihoz. 45. Női név, Jókai Mór alkotta. 47. Körülveszi. 50. Kiejtett betű. 52. Tova. 55. Vissza: túloz. 57. Borította. 58. Az egyik oldal. 59. Ide szállító. 60. ... Hari, Szántó György regénye. 61. A földtörténeti

ókor befejező szakasza. 63. Fal és pillér lehet ilyen. 65. Eltérő. 67. Az ég színe. 68. AEG 70. Páratlan akol. 72. Etna közepe.

Barabás Zsuzsa

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos *Várad*-előfizetést sorsolunk ki!
A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére:
Várad folyóirat, 410087
Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C;
varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket!
Beküldési határidő:
március 31.
Februári rejtvényünk (*A mosolyról*) helyes megfejtése: „... egy bátorító, gyöngéd ölelés, amellyel élni segítjük egymást.”

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A *VÁRAD* előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal) az „Abonament Várad” megjegyzésnek a feltüntetésével: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Oradea; CUI 4687188; Cod IBAN: RO66TREZ07621G330800XXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

Lapszámunk szerzői

BALÁZS GÉZA (1959, Budapest) nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, a budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetem és a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem jelenlegi, illetve több egyetem és főiskola korábbi oktatója, a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda létrehozója, számos szakmai és társadalmi elismerés birtokosa, megszámlálhatatlan publikáció szerzője, a *Magyar Nyelvtör* felelős szerkesztője.

B. MIHÁLY CSILLA (1977, Szatmárnémeti) a kolozsvári BBTE vallás–néprajz szakán végzett. Budapesten dolgozik tördelő-grafikusként és korrekorként, illetve szerkesztőként egy internetes irodalmi portálon. Versei nyomtatott folyóiratokban, antológiákban jelentek meg. 2016-ban a Magyar Művészeti Akadémia díjazottja lett.

DOMONKOS LÁSZLÓ (1951, Szeged) író, újságíró, televíziós szerkesztő. Elsősorban történeti esszéket, a közelmúlt történelmi fehér foltjait feldolgozó dokumentumprózát ír, könyveket szerkeszt, folyóiratokban, lapokban publikál. Háromtucatnyi önálló kötete jelent meg, legutóbb tavaly a *Tűzzel-vassal a hazáért – A Maderspach család*.

FARKAS ANTAL (1956, Érszakácsi, Szatmár m.) költő, egyházi író, nyugalmazott református lelkész. A 2021-ben megjelent két kötete: *Karácsony szeptemberben*, valamint *Kinlódjfalva, volt egyszer* (társ szerző Szilágyi Aladár). Nagyváradon él.

FERENCZFI JÁNOS (1967, Vásárosnamény) költő, író, szerkesztő, Magyarországon él. Az új évezredtől a Fúzió, majd a Muzsikus és a Közös Hang Rádióban irodalmi műsorokat készít, *A Hetedik c.* online irodalmi folyóirat alapítója (2016). Írt drámát, színpadi adaptációt, értékeket, verseket, regénye *A megvetettek napja* (Litera-Túra Kiadó, 2022).

FLEISZ JÁNOS (1951, Nagyvárad) dr. habil. történész, egyetemi magántanár, a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének tagja, nemzetközi sakk versenybíró. Szülővárosában él, kéttucatnyi kötete jelent meg, ugyanannyit szerkesztett, kettőnek társszerzője volt, a legutóbb megjelent könyve: *Nagysándor József tábornok, „a magyar függetlenségi gondolat egyik legkövetkezetesebb híve”* (2022).

FÜLÖP LÁSZLÓ (1944, Szentivánfa) nyelvész, nyugalmazott tanár, a Kaposvári Egyetem volt oktatója, az MTA köztestületi tagja. Kutatási területei: névtan, genealógia, helytörténet és művelődéstörténet.

GORON SÁNDOR (1975, Mezötelegd) költő, műfordító, pedagógus, PhD. Nagyváradon és

Kolozsváron tanult, az előbbi városban él, magyar–angol szakos tanárként dolgozik. Három önálló verseskötete és egy Nichita Stănescu fordításkötete jelent eddig meg. Legfrissebb könyve: *Az egyenértékűség formái William Shakespeare Julius Caesar című tragédiájának magyar nyelvű fordításaiban* (Kolozsvár, 2023).

HARAJI ADALBERT (1963, Csíkszereda) szociológus, gitáros, Nagyváradon él, ahol főállásban a bábszínház hangmestere. A Partiumi Keresztény Egyetemen diplomázott és mesterezett, több felsőfokú tanintézet és alapítvány munkatársa.

JUHÁSZ ZSUZSANNA (1958, Sztálinváros, ma Dunaújváros) költő, pszichológus. 1980 óta jelennek meg írásai magyarországi periodikákban. Első prózakötete *Hát kicsoda nő ez!* címmel 2021-ben jelent meg az AJ Téka Kiadó gondozásában. Írásai szerepeltek *Az év novellái* című antológiákban 2021-ben és 2023-ban.

KISS SZÉKELY ZOLTÁN (1951, Marosvásárhely) biológianár, Kolozsváron diplomázott, 1990-ben kitelepedett Magyarországra, Budapesten él. Botanikai és tudománytörténeti kutatómunkát folytat, rendszeresen közöl szak tanulmányokat napi-, heti- és havilapokban. Fiatalon kezdett verset írni, majd évekig hallgatott, az ezredfordulótól ismét publikál magyarországi és erdélyi folyóiratokban, önálló kötete: *Az anyanyelv keresztye* (2015).

KÜRTI LÁSZLÓ (1976, Vásárosnamény) költő, szerkesztő, *A Vörös Postakocsi* folyóirat szerkesztője. Versei többek közt a *Szép versek* és *Az év versei* antológiákban, ill. irodalmi lapokban jelentek meg. Legutóbbi kötete: *Apajegyek* címmel látott napvilágot a Kalligram Kiadó gondozásában (2022).

OLÁH ANDRÁS (1959, Hajdúnánás) Illyés Gyula- és Ratkó József-díjas, Quasimodo-küldődíjas költő, író. *A Partium* folyóirat szerkesztője. Mátészalkán él. Legutóbbi kötete: *Fagyponat alatt* (versek, Magyar Napló Kiadó, Bp., 2020).

SÜTŐ ÉVA (1960, Érmihályfalva) író, újságíró, művelődésszervező, Temesváron érettségizett, először a *Lépcsők* (1980) című antológiában publikált, a rendszerváltás után a Bihar megyei sajtóban dolgozott. Kötetei: *Fohász a szigetekért* (2000), *Homokrögök* (2002), *Érmellék, szerelmem* (2013), *Érmelléki embermesék* (2016).

ZOLTAY LÍVIA (1974, Budapest) a szülővárosában él, jogászként dolgozik. Eddig az alábbi folyóiratokban, irodalmi lapokban jelentek meg írásai: *Apokrif*, *A Vörös Postakocsi*, *Helikon*, *Kis Lant*, *Napút*, *Szabadság*, *Új Nautilus*, *Várad*, *Palócföld*, *Irodalmi Jelen*.

RÉGEN ÉS MOST ● A felső képen a Berettyó Vízszabályozó és Ármentesítő Társulat 1904-ben épült székháza látható, valószínűleg az 1920-as évek végén, ugyanis a palotát valamikor a harmincas években kétemeletessé bővítették. Az első világháborút követő impériumváltás után, sőt a magyar adminisztráció visszatérése után is a Notre-Dame de Sion Intézet működött az épületben, a kommunisták hatalomra kerüléséig. Napjainkban, ahogy az alsó képen látható, eléggé leromlott állapotban van, a Román Államvasutak (CFR) kórháza és járóbeteg-rendelői működnek benne, immár hét évtizede.

Kép és szöveg: Farkas László

9 771583 061009

Ara 10 lej